Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NATUR OG MENNESKER

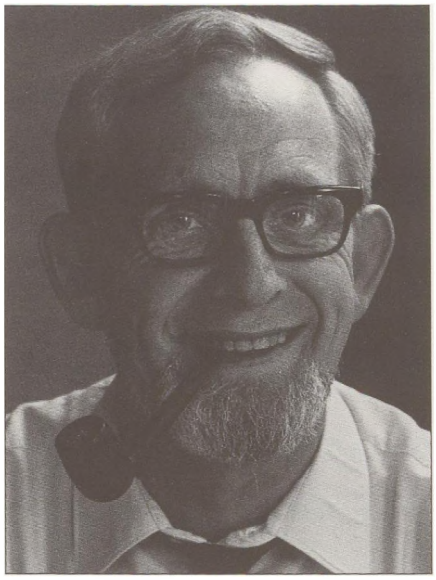

Knud Bidstrup - redaktør af Meddelelser fra Hovedstadsrådet - er død, 74 år.

Knud Bidstrup arbejdede på dette nummer af Meddelelser til han døde. Han havde da nået at lave udkast til godt 2/3 af indholdet. Nummeret er siden færdiggjort med hjælp fra en kollega.

Knud Bidstrup nåede at blive noget af en legende indenfor planlægningsverdenen. Blufærdig og beskeden, men han kunne sin metier - absolut en ener.

Allerede i 50'erne, da der kun var en lille kreds af specialister, der syslede med tanken om at koordinere og planlægge udviklingen for store områder af Danmark, fattede Knud Bidstrup interesse for egns- og landsplanlægning. Som journalisten trådte han til og kunne på forståeligt dansk ikke alene forklare lægmand, hvad der var af ideer i de mange planlægningsrapporter, men kunne også forklare, hvad der rent faktisk foregik omkring ørerne af os (han kaldte sig selv en »cellulose-ædende« sporhund). Han blev en slags samtidshistoriker. Hans to hovedværker »Danmark under forvandling« (1963) og »Danmark dit og mit« (1977) er beviset.

Da Egnsplanrådet i 1967 begyndte forarbejderne til regionplanen for hovedstadsområdet, bad vi Knud Bidstrup være redaktør af Meddelelser fra Egnsplanrådet. Det blev til over 20 numre. Han fortsatte som en selvfølge med at redigere/skrive Meddelelser for Hovedstadsrådet, da Hovedstadsrådet tog over i 1974. Det blev også til mere end 20 numre. I sig selv en præstation.

I 1971 fremlagde Egnsplanrådet sine forslag til en regionplan for hovedstadsområdet til diskussion. Debatten blev heftig og afdækkede en række misforståelser. Knud Bidstrup opfangede hurtigt denne situation og satte sig til skrivemaskinen og skrev en ganske kort artikel. »Hvad en regionplan er - og hvad den ikke er«, der bidrog til at skabe proportioner i debatten. Her viste han dels sin situationsfornemmelse dels sin evne til på jævnt dansk at forklare komplicerede emner.

Handlingsforløbet for produktionen af de mere end fyrreogtyve Meddelelsesnumre var stort set det samme. Vi ringede efter Knud, og i løbet af 2-3 timer havde vi gået stoffet til et nummer igennem. Knud gjorde sine notater og spurgte tæt på de faglige steder, som han altid fangede. Så hyggede vi os en time eller to. Vi ordnede »verdenssituationen« - sladrede om venner, bekendte og familie. Men på en eller anden forunderlig måde endte det altid med, at vi tog historiske emner op - oftest med rod i det jyske. Vendsyssel, Hjørring - hans hjemegn - optog ham meget.

Knud tumlede så med det stof til Meddelelser, han havde fået med hjem. Vi hørte så fra ham 3 gange. Første gang ringede han og skulle have uddybende forklaringer eller drøfte særlige sider, som havde fanget hans interesse, men han var i godt humør og gav udtryk for, at det var et spændende stof, og at det blev et »godt nummer«. Anden gang, nogle dage senere, ringede han igen. Nu var humøret på nulpunktet. Han skældte ud over at skulle decifrere disse uforståelige planlæggerrapporter, og han fandt stoffet kedeligt og uinteressant. Han udtrykte sig ret bramfrit. Nu vidste vi, at sagen var i gode hænder. Knud havde nu tilegnet sig stoffet og var ved at give det sin egen form. Og ganske rigtig, nu kom der de følgende dage den ene mere velskrevne artikel efter den anden. Samme dag, som sidste side indløb, ringede Knud så sidste gang - tilfreds efter »fødslen« og ville lige sikre sig, at vi havde fået materialet.

Denne lidt enkle beskrivelse dækker over Knuds arbejdsfacon. Knud tilegnede sig i ordets videste betydning stoffet. Han blev ved, til han kunne dette lige så godt som forfatterne. Han kontrollerede regnestykker, foretog supplerende sammenligninger, og gik så igang ved skrivemaskinen og fortalte historien i sit eget sprog. Stødte han på navne, slog han op i telefonbogen og kontrollerede den rette stavning. Han var grundig samtidig med, at han bevarede overblikket. Han kunne sit fag. Hans viden om og kærlighed til det danske sprog vidner hans samling af sprogblomster: »Oh, Danmark« om, som han en gang om ugen i mere end 25 år redigerede til et af de store blade.

Knud Bidstrup skriver et sted i en af sine bøger: »ethvert statisk billede af et land, en egn eller en by lyver. Det er forældet i samme øjeblik, det bliver til, fordi den fjerde dimension - tiden - mangler. Virkelighedens Danmarksbillede vil ikke være indenfor en pæn firkantet ramme. Det er en non-stop film, som skildrer et forløb og knap levner én tid til at opfange den ene detalje, før en ny tager dens plads«. Knud Bidstrup var en af de få, der var i stand til at opfange og beskrive den forandring i det danske samfund, han selv var med til at opleve fra sin tid som bondedreng i Vendsyssel til hans manddomsgerning ved skrivemaskinen på kontoret på Falkoner Allé, hvor han skuede ud over hovedstadens tage, mens han skrev sine tekster.

Hugo Marcussen
Plandirektør

NATUR OG MENNESKER

Det danske landskab er et kulturlandskab, der i høj grad er formet af mennesker. Det åbne land med dets mosaik af skove, marker, enge og moser, levende hegn, gravhøje og vandhuller vidner om brugen af natur og landskab, og fremstår i manges bevidsthed som en del af vores kulturarv.

Landskabet afspejler også det forbrug af naturressourcer, der medgår til at opretholde samfundet. Der graves i bakker og åse til vejanlæg og byggeri. Vandet, der skulle strømme i vandløbene og fylde søer og moser, indvindes til drikkevand og industriformål. Enge og græsarealer opdyrkes, moser drænes, vandhuller fyldes op og levende hegn sløjfes.

De seneste år er der skrevet meget om, hvor galt det står til med vores omgivelser – ikke blot i Danmark, men overalt. Vandløb og søer uden liv. Et døende hav omkring os. Kvælstofforureningen af grundvandet og en stadig voldsommere luftforurening.

Blandt andet som en følge heraf er mange dyr og en lang række vilde plantearter allerede nu så trængte, at de er på vej til at uddø i Danmark.

Der er derfor et påtrængende behov for at standse op og vurdere, hvordan vi gennem en samlet indsats kan sikre, at ikke blot planter og dyr, men også vi selv, kan overleve på længere sigt.

Hovedstadsrådets naturforvaltningsprogram er en del af denne indsats. Programmet er udformet indenfor rammerne af naturfredningsloven, som er den lov, der skal sikre Danmarks natur og landskaber, samt give befolkningen mulighed for at opleve, færdes og opholde sig i naturen.

Virkemidlerne hertil er mange. Der er de velkendte fredninger af større og mindre landskaber, af dyre- og plantearter og af kulturminder. Der er offentlige opkøb, som indtager en stadig vigtigere rolle, når arealer skal sikres til natur- og friluftsformål. Som noget forholdsvis nyt indgår pleje, overvågning og tilsyn med natur- og kulturværdier nu også i naturforvaltningen. Adgangs- og oplevelsesmulighederne i naturområderne kan støttes af stiforløb, skilte og foldere, som fortæller om områderne. Også her tages initiativer som led i den samlede naturforvaltning.

En rigtig anvendelse af den natur, der omgiver os, kræver opmærksomhed, forståelse og indsigt. Vi kan ikke leve uden et miljø af meget høj kvalitet, eller med andre ord – en alsidig og varieret natur.

INDHOLDSFORTEGNELSE

NY NATURPOLITIK 4
MANGE SLAGS NATUR 8
Naturtyperegistrering
SÅRBARE PLANTER 10
Overvågning af planter
TRUEDE DYR 14
Overvågning af padder og krybdyr
VIBESKRIGET FORSTUMMER 18
Overvågning af fugle
TILSYN MED FREDNINGER 22
PLEJE - EN DRIFTSFORM 26
Rusland
Vasby Mose
Fortidsminder
NYE FREDNINGER 34
UD I NATUREN 38
Friluftspolitik - arealopkøb
Naturoplysning
PUBLIKATIONSOVERSIGT 42
STEDNAVNEKORT 43
Lokaliteter i teksten

NY NATURPOLITIK

FOTO: MALENE FISCHER

Naturen har det skidt

Fuglekvidder og grønne enge er ingen selvfølgelighed. Naturen er følsom overfor påvirkning af enhver art. Bare inden for de sidste ca. 10 år er 10% af regionens naturområder enge, moser, heder mv. forsvundet. Derfor gælder det om at handle med omtanke.

Omtanke er ikke kun at tage ispapiret med hjem. Omtanke er også planlægning. Hvor kan vi bygge huse? Hvordan skal fremtidens landbrug se ud? Hvor skal vi frede for at sikre, at vi også om ti år kan gå tur på en ægte strandeng? Og hvordan sikrer vi, at vi til evig tid kan møde en almindelig skruptudse på vores vej?

Hovedstadsrådets fredningskontor har i 2 år arbejdet efter et samlet naturforvaltningsprogram for hovedstadsregionen. Programmet har allerede medført en række positive erfaringer og forbedringer for regionens natur.

Naturforvaltningsprogrammet er resultatet af flere års arbejde. Siden kontoret blev oprettet i 1979, er der blevet indsamlet oplysninger om, hvordan det står til med naturen i regionen.

Mange naturelskere - både videnskabeligt uddannede og amatører med særlig forstand på plante- og dyreliv - har bistået med arbejdet i marken, og efterhånden er der skabt en imponerende videnbank nedfældet i rapporter og arbejdsdokumenter. Sideløbende er der også høstet erfaringer om og afprøvet metoder til beskyttelse og pleje af truede naturområder.

Der gøres noget

Naturforvaltningsprogrammet er det første af sin art i Danmark, og Hovedstadsrådet har godkendt det som en handlingsplan. Planen fastlægger en lang række aktiviteter, som har til formål at forbedre levevilkårene for regionens plante- og dyreliv. Planen skal også medvirke til at forbedre befolkningens adgang til naturen. Der er sat kroner og øre på alt dette. Alene i 1987 er der afsat 2.8 mio. kroner til naturforvaltning, heraf skal de 1.6 mio. kroner bruges til naturpleje.

Der er god logik i, at Hovedstadsrådet går i spidsen med hensyn til planlægning og pleje af naturen. Intet andet sted i Danmark er naturen så trængt og indeklemt. Det skyldes dog ikke kun byudviklingen. Moderne landbrugsdrift med store marker og ensartede afgrøder som raps og byg levner ikke naturen megen plads.

Raps og byg

Der drives landbrug på henved halvdelen af regionens samlede areal, men taget som helhed er det en meget speciel form for landbrug. Flertallet af de 4-5.000 ejere af landbrugsjord er deltids- eller hobbylandmænd, der har deres hovederhverv i byen. I den nordøstlige del af regionen udgør de endda over 75%.

Bylandmændene holder ikke husdyr bortset måske fra en ged og en ridehest til børnene. De dyrker korn - nærmere betegnet byg - ved maskinstationens hjælp og som ejendommens eneste produktion. Og mange af dem er yderst effektive. Enge og andre græsningsarealer bliver inddraget til korndyrkning, marker lægges sammen, og levende hegn, vandhuller og småbevoksninger, som er i vejen for maskinerne, ofres på effektivitetens alter. Tidligere tiders bondeland eksisterer ikke længere - det er byg- og rapsmarker så langt øjet rækker.

Alt dette har gjort landskabet ensformigt, og den hårdhændede udryddelse af småbiotoper har forringet mulighederne for, at et varieret plante- og dyreliv kan opretholdes og spredes.

Det er et af målene med naturforvaltningsprogrammet at dæmme op for og om muligt vende denne udvikling.

Interesserne kan spille sammen

Naturforvaltningsprogrammet gælder som handlingsplan foreløbig til og med 1989. Når der derefter kommer en ny regionplan – og en helhedsplan for det åbne land, hvor landbrug, råstofindvinding og vandindvindings- og vandkvalitetshensyn m.m. er afvejet med de fredningsmæssige hensyn, kan næste naturforvaltningsplan udarbejdes.

Formålet med planen for det åbne land er ikke at dele regionens åbne land op i områder, der skal forbeholdes det ene eller det andet, men tværtimod at sikre at mangfoldige interesser kan trives side om side.

I den landsplanredegørelse, miljøminister Christian Christensen udsendte ved årsskiftet, siger han, at en af de store udfordringer, Danmark står overfor i de kommende år, er at forene effektiv landbrugsdrift med hensynet til natur og miljø.

Det må sikres, at kommende generationer får glæde af landets rige ressourcer, men valget står ikke mellem erhvervshensyn på den ene side og naturen på den anden. Der må anlægges et helhedssyn på det åbne land, og interesserne må spille sammen på nye og frugtbare måder, så man undgår en markant opsplitning af landet i en sparsomt dyrket og i en overudnyttet del. Også udviklingen på de mere intensivt dyrkede jorder må foregå sådan, at eksempelvis småbiotoper bevares og truede vandressourcer sikres.

Naturtyper

Hovedstadsregionens naturtyper omfatter søer, moser, vandløb, heder, strandenge, overdrev og naturskov. De er nu blevet kortlagt og beskrevet (se side 8-9). Kortlægningen danner grundlag for overvågning af regionens planter og dyr samt for naturforvaltning og planlægning som helhed.

Naturovervågning

I hovedstadsregionens naturtyper overvåger biologer hvert år planter og dyr. Formålet er at konstatere ændringer i bestandenes udvikling, så man kan gribe ind, hvis en art går tilbage (jf. side 10-21).

Naturpleje

Resultaterne af overvågning og tilsyn giver klare signaler om, hvor naturen trænger til en hjælpende hånd - altså i hvilke naturtyper og fredede arealer der skal sættes ind med pleje. Der er foreløbig udført pleje på ca. 25 lokaliteter (jf. side 26-33).

Fredninger

Hovedstadsregionens fredede arealer omfatter fortrinsvis større landskaber og områder af kulturhistorisk og biologisk betydning. Arealmæssigt udgør de fredede områder ca. 6% af regionens samlede areal. Oplysninger om fredningerne, kort og tilhørende bestemmelser danner grundlag for tilsyn og pleje samt for naturforvaltningen som helhed.

Tilsyn

Regionens fredninger tilses over en femårig periode for at kontrollere, om forholdene er i overensstemmelse med fredningernes formål. Tilsynet skal sikre, at nødvendig pleje sættes i gang, og at adgangsforholdene er i orden (jf. side 22-25).

En anderledes planlægning

Miljøministeren henviser til de forslag til ændringer af forskellige miljø- og planlægningslove, han har fremsat efter en betænkning fra det såkaldte arealudvalg. Forslaget bryder med 60'ernes og 70'ernes filosofi om en totalplanlægning af hver eneste kvadratmeter i Danmark. Der skal lægges mere vægt på en tværgående, temaorienteret planlægning og mindre på de formelle bindinger og spilleregler.

På den måde bliver det enklere at varetage hensyn til naturen og miljøet. Både regionplaner og kommuneplaner kan med det forbedrede planlægningsværktøj i øget omfang beskæftige sig med aktuelle emner eller geografisk afgrænsede områder, eksempelvis som led i en naturgenopretningspolitik.

Landskabelig revolution

Disse nye perspektiver er blevet trukket kraftigt op i marginaljordsredegørelsen med signalerne fra EF, at det skal være slut med at producere landbrugsprodukter til overskudslagrene, og med udsigterne for landbruget til både lavere priser og øgede miljøudgifter.

Det kan forudses, at Danmarks 90.000 landbrugsbedrifter vil blive reduceret kraftigt de kommende år. Nogle mener til 60.000, andre til 30.000. Struktur- og prisudvikling skønnes at ville medføre, at 10–20% af det dyrkede areal opgives og bliver marginaljord.

I EF arbejder Danmark aktivt for støtte til førtidspensionering af landmænd og for, at de nuværende støtteordninger i videst muligt omfang bruges til miljøfremmende foranstaltninger. Endnu tegner billedet sig uklart, men man aner, at der forestår store omvæltninger i det danske landbrug. Resultatet kan blive landskabelige forandringer af samme format som udskiftningen for 200 år siden og opdyrkningen af den jyske hede.

Marginaljorder

Marginaljorderne i hovedstadsregionen består i øjeblikket af moser og enge, heder, overdrev og strandenge. Arealet er ialt ca. 15 gange Dyrehavens. De er marginaljorder af natur- og miljømæssige årsager. Men også noget af den landbrugsjord, der nu dyrkes intensivt, kan blive marginaljord.

For eksempel er en del af den bygavl, der foregår med maskinstationernes hjælp, urentabel set fra en samfundsmæssig synsvinkel. Det kan gå for deltidslandmanden, så længe EF aftager hele produktionen til fast overpris. Men det er urealistisk at forestille sig, at denne form for landbrug kan fortsætte meget længere.

Også i hovedstadsregionen vil udviklingen gennemtvinge en omstilling, og som led heri vil mange dyrkningsarealer kunne gives »tilbage til naturen«. Det vil pynte i landskabet og være en sikker gevinst for vores dyr og planter.

Naturforvaltning

Med sit naturforvaltningsprogram har Hovedstadsrådet lagt an til at håndtere nogle af de udfordringer, som en ny åben-land-politik bringer med sig. Nedenstående figur beskriver i korte træk opgaverne.

Nye fredninger

Står det særlig skidt til med naturen, bliver en større plejeindsats og naturgenopretning ofte hjulpet på vej af en fredning. Hovedstadsrådet forventer at rejse fire fredningssager inden for de nærmeste par år (jf. side 34-37).

Ændring af eksisterende fredninger

Der kan også blive tale om at ændre eksisterende fredninger, idet der i flere af de ældre fredningskendelser ikke er sikret ret til at pleje natur og landskab. Ændringer kan endvidere være nødvendige for at sikre offentlighedens adgang til de fredede arealer. Endelig kan det af administrative grunde være hensigtsmæssigt at samle flere mindre fredninger under ét med ensartede bestemmelser (se side 37).

Arealopkøb

Det er indeholdt i regionplanlægningen, at der skal skabes adgang til naturområder af særlig betydning for befolkningens friluftsliv. Derfor købes der arealer i storbyens kiler, langs kysterne og andre udvalgte steder (jf. side 38-41).

Naturoplevelse

Befolkningen skal have mulighed for at opleve og få oplysninger om de områder, hvortil der er offentlig adgang. Oplevelsesmulighederne støttes af afmærkede stier, kortborde, pjecer m.v. (jr. side 38-41).

MANGE SLAGS NATUR

Moser og enge findes især langs vandløb og ved søer. Når moserne og engene er græssede, som på billedet, kan der ofte være et rigt planteliv med orkideer, kabbelejer og ranunkler. Regionens ferske vådområder, søer, moser og enge har et samlet areal på ca. 17.000 ha.

Heder er tørre lyngbevoksede områder på dårlig jord. Heder findes mest i regionens nordlige del. På heder findes ofte sjældne plante- og dyrearter. Billedet viser en stor bestand af blomstrende Kobjælder. Hederne har en udstrækning på kun ca. 200 ha.

Vandløbene i hovedstadsregionen er generelt små. De er ofte regulerede og har dårlig vandkvalitet. De mest værdifulde vandløb i regionen med f.eks. Ørred og sjældne insekter er tilløb til større åer og skovbække. Vandløbene i regionen har en samlet længde på ca. 2.900 km.

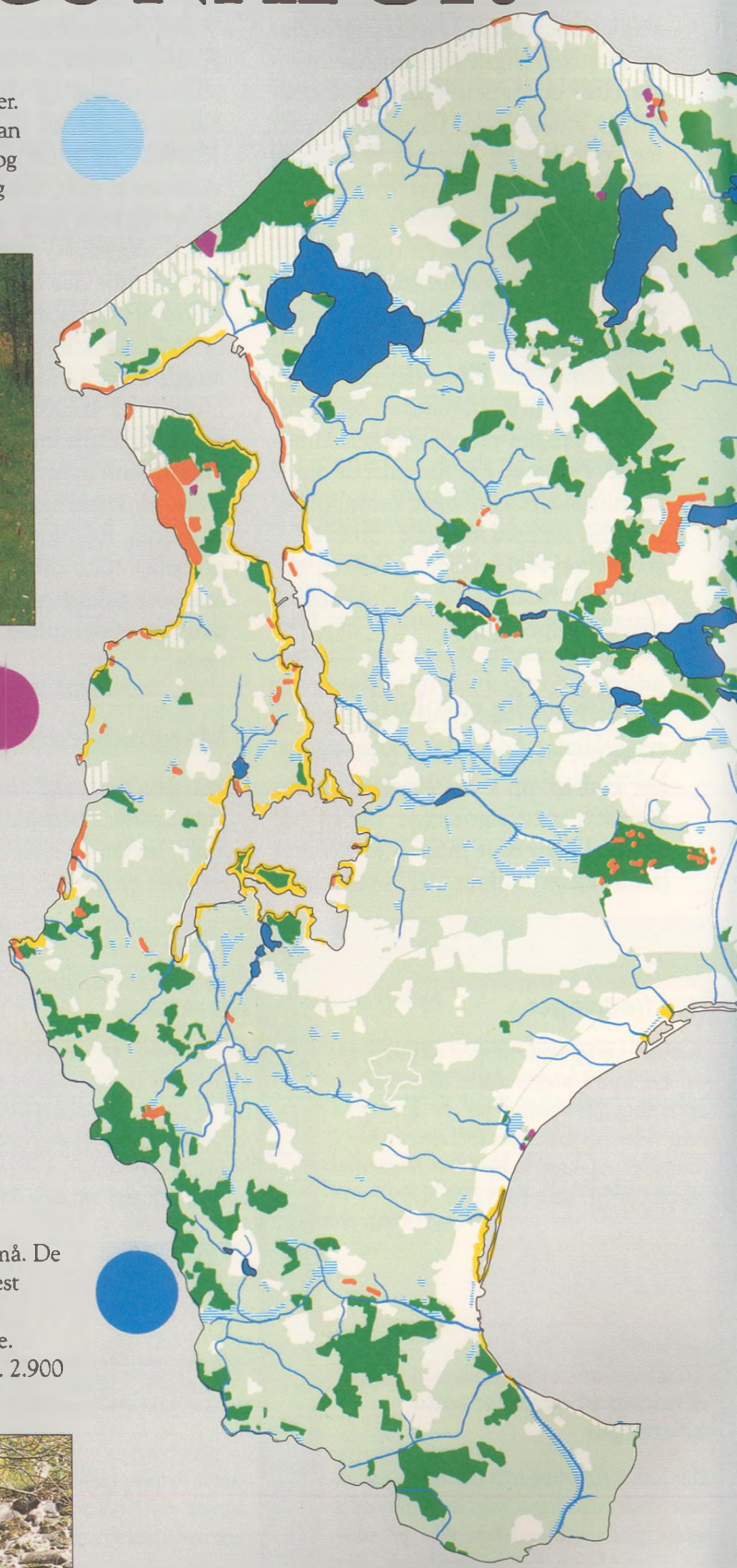

Strandenge er saltpåvirkede enge langs kysten. I hovedstadsregionen findes to meget store strandenge Saltholm og Vestamager. Strandengene har især betydning for en lang række fuglearter, men regionens strandenge rummer også mange sjældne plante- og insektarter. Regionens strandengsareal er ialt ca. 5.500 ha.

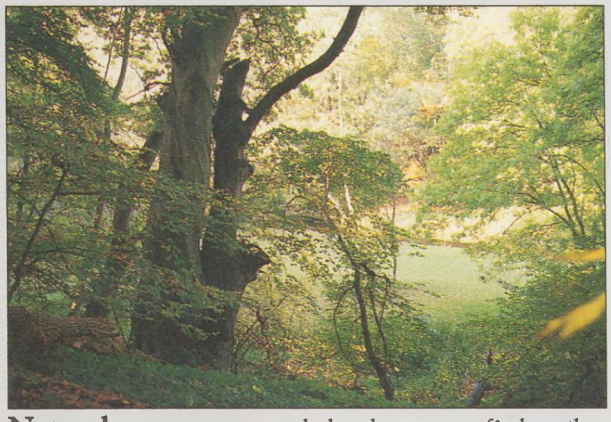

Naturskov er meget gamle løvskove, som får lov til at passe sig selv. Større naturskove findes i Dyrehaven ved Jægersborg, i Jægerspris Nordskov og i skovene i regionens sydlige del. Samlet udgør de gamle naturskove kun 3-4% af regionens skovareal eller ca. 1.200 ha.

Overdrev er tørre områder, der har været græsset i århundreder. Overdrevene ligger ofte i kuperet terræn, som ikke kan opdyrkes. Mange af regionens overdrev har et enestående plante- og insektliv. Overdrevsarealet er ialt på ca. 2.400 ha.

Naturen er kortlagt

Gennem de senere år er alle de arealer, som i almindelig sprogbrug kaldes natur blevet kortlagt. Det drejer sig om søer, moser, vandløb, heder, strandenge, naturskov og overdrev eller med andre ord levesteder for det naturlige plante- og dyreliv. Resultaterne er publiceret i seks såkaldte naturtyperapporter, der tilsammen udgør et digert værk på omkring 1.000 sider.

Registreringen af naturtyperne viser, at der stadig er rige naturværdier i regionen. De registrerede områder udgør ca. 27.000 ha. eller 10% af regionens areal. Naturområderne bliver dog stadig mindre. Alene i årene 1970-1980 blev de reduceret med 10 procent på grund af opdyrkning, dræning, opfyldning og grundvandssænkning som følge af vandindvinding. De største trusler mod naturområderne i dag er tilgroning og en fortsat grundvandssænkning.

Udviklingen viser ifølge rapporterne, at der er et påtrængende behov for at beskytte de tilbageværende naturområder mod flere indgreb. Dette sikres dels gennem naturfredningslovens generelle bestemmelser, dels gennem information til ejere og brugere og dels gennem pleje af særligt værdifulde områder.

Naturen overvåges

Siden 1979 har Hovedstadsrådets fredningskontor fulgt udviklingen i hovedstadsregionens naturtyper: skove, søer, moser og enge, heder, overdrev og strandenge mv.

Overvågningen af fuglebestande fortæller om generelle ændringer i naturen og agerlandet, overvågningen af plantelivet fortæller om udviklingen i udvalgte værdifulde naturområder, mens overvågningen af frøer og tudser fortæller om udviklingen i den »lille natur«, markvandhullet, de levende hegn og udyrkede småarealer.

Naturens egne levende væsener ved bedre end nogen, hvordan naturen har det, og ved at lytte til varslerne i tide, kan man nå at sætte ind med modforanstaltninger. Og dette er præcis formålet med naturovervågningen.

FOTOS: STEN MØDSLUND

SÅRBARE BLOMSTER

FOTO: STEN MØGELUND

Naturtyper: rød prik, hvor planter overvåges, blå farve er søer og vandløb, grøn farve er skov, mose, strandeng, overdrev og hede. Lys grøn er det åbne land.

Planter overvåges

I 1980-81 gennemførte Hovedstadsrådet en botanisk registrering af ca. 1.800 moser i regionen. Registreringen viste blandt andet, at moserne er ved at gro til med træer og buske. Dette sker, fordi der ikke græsses som tidligere. Tilgroningen sker også i områder med meget sjældne planter, og for at følge udviklingen var det derfor nødvendigt at overvåge en række moser, som blev særligt udvalgt. Hovedstadsrådet har senere registreret planter på heder, strandenge, overdrev og i naturskove. Også her har man udvalgt nogle områder, som overvåges.

Overvågningen skal påvise, hvornår det er nødvendigt at gribe ind med pleje, hvis de sjældne planter skal overleve. Overvågningen tilvejebringer også den viden, det er nødvendigt at have, når de bedst mulige plejeprojekter skal sættes igang.

Den botaniske overvågning varetages af Hovedstadsrådets fredningskontor. Undersøgelserne omfatter for tiden 51 naturområder, som er særligt værdifulde.

Samtlige udvalgte områder bliver undersøgt grundigt indenfor en seksårig turnus. Desuden foretages der kortvarige årlige kontrolbesøg på en række lokaliteter, og i flere områder foretages der optællinger af sjældnere plantearter, som orkidéer.

Nikkende Kobjælde

Truet af udryddelse

Det er en sørgelig kendsgerning, at opdyrkning, forurening fra byområder, et stort forbrug af kunstgødning og sprøjtemidler og ikke mindst vandindvinding har medført en stor tilbagegang for de fleste plantearter. Adskillige er simpelthen i fare for at blive udryddet. Botanikerne slår alarm, når der konstateres forandringer i vegetationen i et naturområde, og det har i mange tilfælde resulteret i, at der er sat et plejeprojekt i gang. For eksempel er Vasby Mose, Uglestrup Mose og Allerød Sortemose blevet plejet på dette grundlag.

Pleje er nødvendig

Planter kan overvåges på forskellig vis, men fælles er, at der altid benyttes et såkaldt permanent prøvefelt. Indenfor prøvefeltet optæller botanikerne hvert år en eller flere plantearter. Typisk vælges planter, som stiller særlige krav, og som formodes at reagere hurtigt på forandringer i voksestedets tilstand. Planternes reaktion på forandringer kan være, at færre blomstrer, at antallet falder år for år eller, hvad der da heldigvis også sker, at der bliver flere.

Det er ikke usædvanligt, at f.eks. særligt mange orkidéer blomstrer et år, færre det følgende år og året efter igen flere. Men det tænder den røde lampe, hvis kurven i et prøvefelt er for konstant nedadgående i en årrække, mens der på alle andre områder, hvor den samme plante overvåges, konstateres fremgang for arten.

Hovedstadsrådet har siden 1982 foretaget årlige optællinger eller kortlægning på halvdelen af alle de lokaliteter, der indgår i overvågningsprogrammet, samtidig med de grundige undersøgelser. På baggrund af overvågningens resultater er der flere steder iværksat pleje.

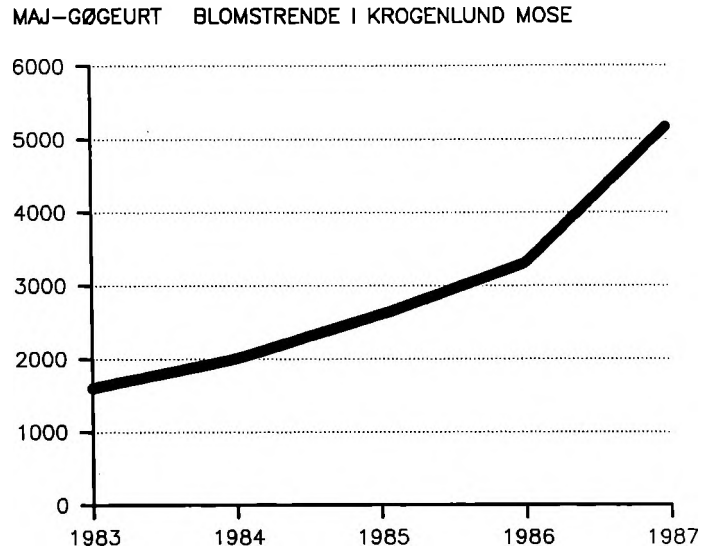

I Krogenlund Mose, som er græsset, faldt antallet af Maj-Gøgeurt og den sjældne Melet Kodriver år efter år. Man fandt frem til, at græsningen i mosen foregik forkert. Samtidig var vandstanden for høj, fordi en grøft var groet til. Hovedstadsrådet etablerede et stort permanent prøvefelt på 35 gange 140 meter. I prøvefeltet bliver der nu årligt foretaget en kortlægning og optælling af de to planter, Maj-Gøgeurt (se foto) og Melet Kodriver. Året efter at prøvefeltet var etableret, blev grøften renset, således at det vand, som dækkede en del af mosen om foråret, kunne ledes væk. Samtidig satte ejeren et kreaturhegn op, som inddeler mosen i to folde. Mens de sjældne planter blomstrer, har kreaturerne, som afgræsser området, ikke adgang til den del af mosen, hvor de sjældne planter gror. Hegnet lukkes først op senere på sommeren. Den fortsatte overvågning har vist, at bestanden af Maj-Gøgeurt er mere end fordoblet til over 5.000 stykker på bare fire år. Planten har oven i købet bredt sig til den del af mosen, som tidligere var dækket med vand. Melet Kodriver udviser desværre kun en lille fremgang i samme tidsrum, og den har ikke spredt sig. Fremover vil man derfor forsøge sig med en lidt anden måde at afgræsse på i håb om at skabe bedre betingelser for Kodriverbestanden også.

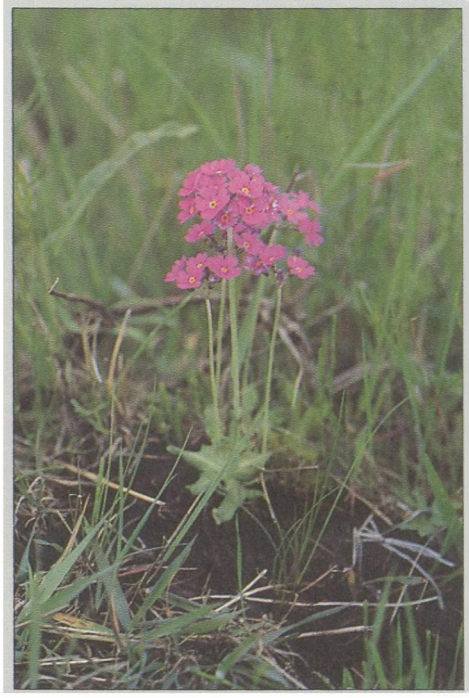

Melet Kodriver er en meget sjælden plante, der vokser i tre moser i regionen. Alle tre moser plejes nu.

Pukkellæbe var tidligere en mere almindelig orkidé, men er nu meget sjælden. Den vokser i fem græssede moser i regionen. Alle fem steder har Pukkellæbe haft en lille fremgang fra 1982 til 1987.

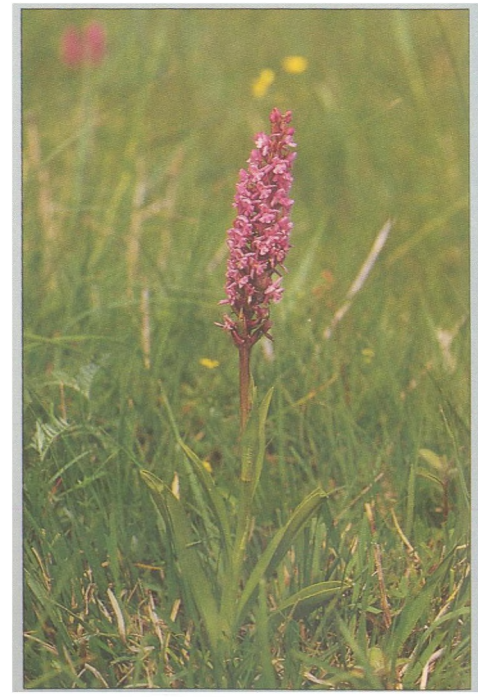

Langakset Trådspore er en meget sjælden orkidé. Den trues af udryddelse i Danmark. Den vokser i én græsset mose i regionen. Bestandsstørrelsen har været svagt stigende i perioden 1982 til 1987.

FOTOS: STEN MOESLUND

Salep-Gøgeurt er en sjælden orkidé, der findes på tre overdrev i regionen. Bestandsstørrelserne svinger meget fra år til år. Generelt har arten ikke vist bestandsændringer i regionen fra 1982 til 1987.

Blå Iris vokser nu kun to steder i Danmark, begge steder ligger i regionen. Det ene sted er bestandsstørrelsen meget stor og uændret i de seneste år, mens den anden bestand er lille, men i svag fremgang.

Sump-Hullæbe er en halvsjælden orkidé, som vokser i ca. 25 af regionens moser. Arten klarer sig generelt godt her, og der er ikke konstateret ændringer i bestandene de seneste år.

TRUEDE DYR

FOTO: JOHN NIELSEN BIOFOTO

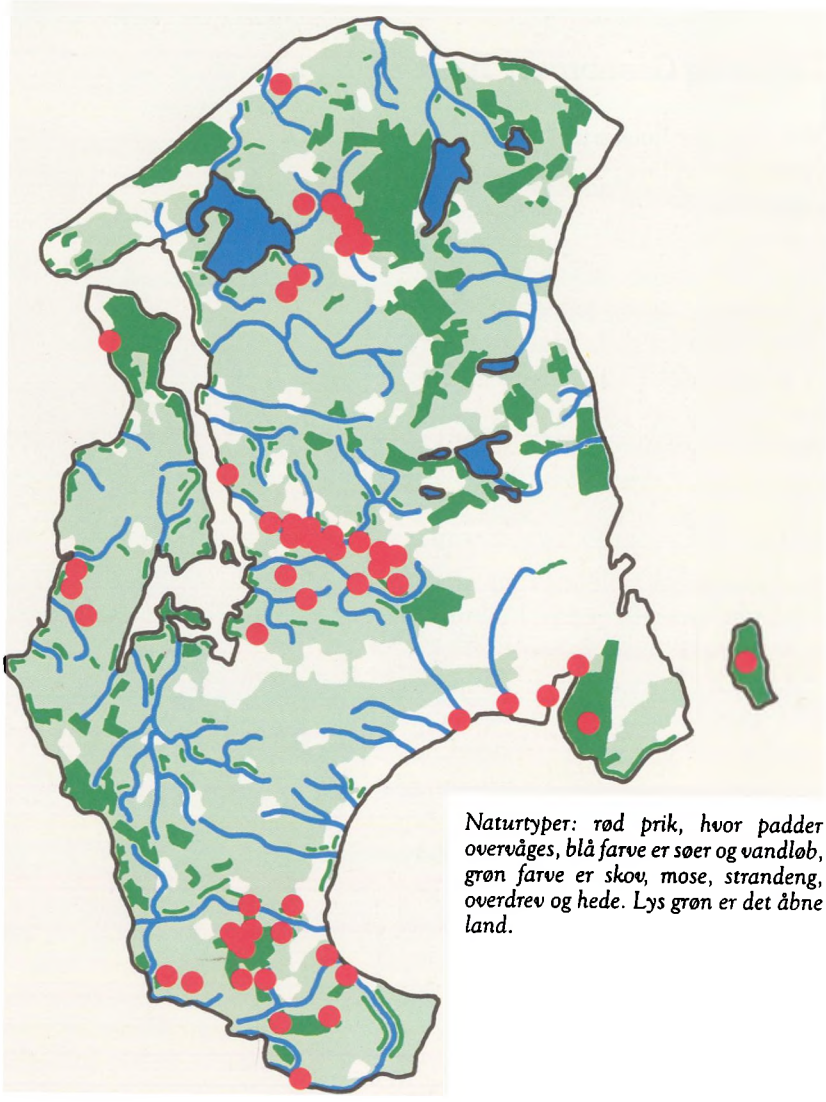

Naturtyper: rød prik, hvor padder overvåges, blå farve er søer og vandløb, grøn farve er skov, mose, strandeng, overdrev og hede. Lys grøn er det åbne land.

Frøernes kvæk forsvinder

Frøer, tudser, salamandre (padder) og krybdyr er nogle af de mest truede dyrearter i Danmark og i 1981 blev de totalfredet.

Det skete, da det også gik op for den almindelige dansker, at frøernes hyggelige kvækken i sommernatten var næsten forstummet.

Desværre blev der ikke samtidig indført en generel fredning af de vandhuller, som er frøernes levested.

I 1981-82 foretog Hovedstadsrådet en registrering af paddebestanden i over 600 vandhuller. Ved sammenligning med en ældre optælling kunne man se, at padderne var forsvundet fra halvdelen af deres tidligere levesteder.

Padder stiller specielle krav til deres yngle- og opholdssteder, blandt andet om rent vand i de vandhuller, hvor de yngler. Deres trivsel eller mangel på samme er derfor en god målestok for miljøets tilstand.

Med hjælp fra foreningen Natur og Ungdom bliver 53 områder med sjældne padder overvåget. Ynglestederne overvåges om natten ved at lytte efter frøerne. Om dagen kigger man efter æg, haletudser og voksne dyr.

Det er endnu ikke for sent at gøre en indsats for at redde disse naturens ydmyge skabninger.

I de overvågede områder i regionens nordlige, vestlige og centrale del lever blandt andet den sjældne Løgfrø. Saltholm, Vestamager og Køge Bugt-området er vigtige levesteder for blandt andet Grønbroget Tudse og Strandtudse, og i regionens sydlige del findes især gode betingelser for Springfrø.

Med udgangspunkt i de enkelte arters ynglestrategi og evne til at sprede sig til andre områder har Hovedstadsrådet udarbejdet flere plejeplaner. En af planerne, som skal sikre flere gode ynglevandhuller for Grønbroget Tudse og Løgfrø, er realiseret i Ejby Ådal i Bramsnæs kommune.

Kvækkende Grøn Frø

Løgfrø og Grønbroget Tudse

Ved Ejby, Kyndeløse og Nr. Hyllinge i Hornsherred lever to sjældne paddearter, Grønbroget Tudse og Løgfrø. Som andre padder yngler de to arter helst i solbeskinnede vandhuller med rent vand. Fisk og ænder nedsætter muligheden for gode yngleresultater.

Grønbroget Tudse kan meget hurtigt udnytte nye vandhuller, som for eksempel oversvømmede marker og vandhuller i grusgrave. Arten kan vandre meget langt - op mod 2 kilometer - for at finde egnede vandhuller, og hannens trillende stemme kan tiltrække artsfæller op til 1 kilometer væk. Haletudserne vokser hurtigt.

Løgfrø derimod vandrer kun ca. 600 meter, og da den kvækker på bunden af vandhullet, høres den kun 10-20 meter væk. Haletudserne er meget store og udvikles langsomt. Løgfrøen foretrækker ældre, dybe vandhuller med blød bund og god plantevækst. Den er derfor meget følsom overfor ændringer af levestederne, og ødelæggelserne rammer den særligt hårdt, da den har svært ved at vandre til nye vandhuller.

Overvågningen af de to arter foregår i yngletiden. Ved alle egnede vandhuller lyttes efter kvækkende hanner, og der tælles ægklumper. Senere på året vurderes ynglesuccessen.

Vandhullerne forsvinder

Overvågningen af de to paddearter i Kyndeløse-området har desværre vist en stadig nedgang i bestandene. Ynglevandhullerne forsvinder også langsomt.

I 1983 blev Grønbroget Tudse registreret i ialt 8 vandhuller, men den ynglede kun i et enkelt. Fire år senere var der kun individer i 2 vandhuller, og ingen af dem ynglede.

Løgfrøen findes dels ved Kyndeløse og dels ved Jenslev. I 1983 levede den ved 13 vandhuller, men der blev kun fundet haletudser i de seks. Igen fire år senere - altså i 1987 - levede den ved et vandhul mindre, og den ynglede kun i alt 3.

Der sker altså en stadig forringelse af de eksisterende vandhullers kvalitet i takt med, at de langsomt fyldes op og til sidst forsvinder.

FOTO: ERIK WEDERKINCH, BIOFOTO

Antallet af Løgfrøer (foto foroven) er gået voldsomt tilbage de sidste fire år, og i Hornsherred er Grønbroget Tudse (foto t.h.) helt ved at forsvinde.
Overvågningen i Kyndeløse-området på Hornsherred viser, at vandhullerne forsvinder og dermed paddernes ynglesteder.
I et forsøg på at vende denne udvikling har Hovedstadsrådet efter aftale med ejerne ladet grave otte vandhuller langs Ejby A. To af dem (hvid pil) ses på luftfoto nedenfor.
På kortet forneden tilhøjre er med rød ring markeret de otte nygravede vandhuller.

FOTO: OLE MALLING

FOTO: JOHN NIELSEN, BIOFOTO

Med røde pletter er vist vandhuller, hvorfra Løgfrø eller Grønbroget Tudse er forsvundet siden 1983. Mørke grønne pletter viser eksisterende yngleevandhuller, mens lys grøn signatur viser mulige spredningsveje: levende hegn og udyrkede arealer med lav bevoksning.

Det er håbet, at de nye vandhuller vil give Løgfrø mulighed for at vandre mellem de to områder, hvor den nu findes og desuden give den og Grønbroget Tudse nye ynglevandhuller. Andre frøer og salamandre bruger allerede de nye huller. Grønbroget Tudse kunne måske reddes ved blot at gøre gadekærene i Kyndeløse og Nr. Hyllinge mere naturlige. Her yngled den nemlig før gadekærene blev regulerede.

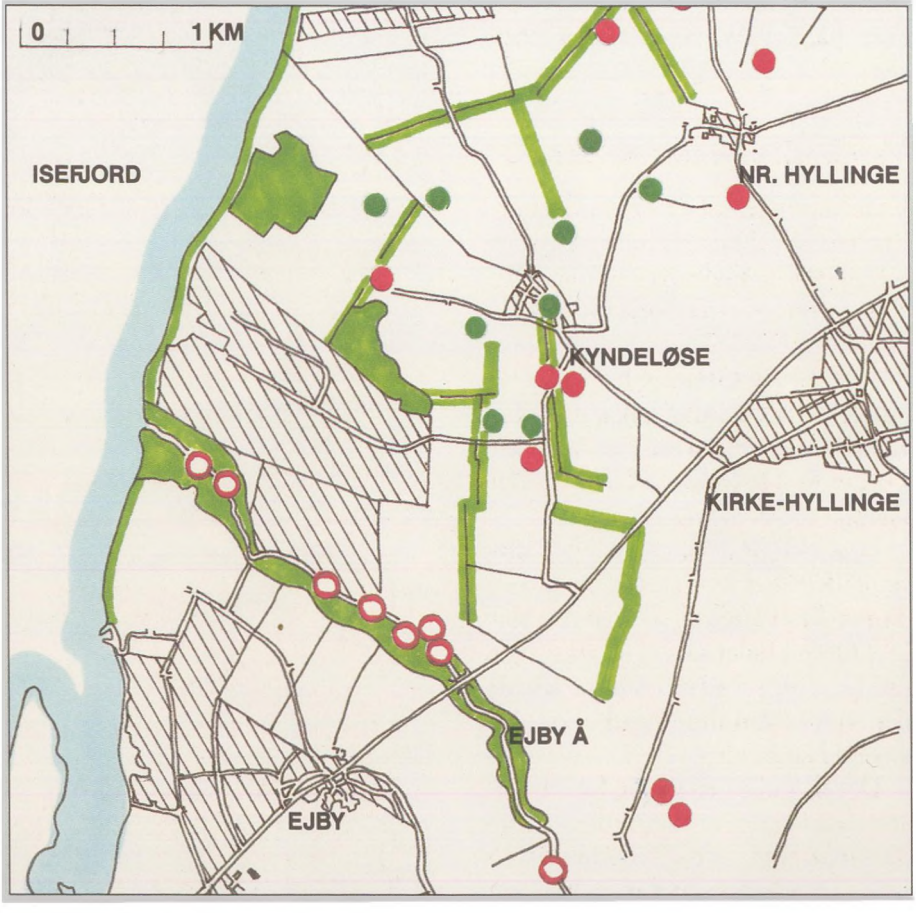

VIBESKRIGET FORSTUMMER

FOTO: ARTHUR CHRISTENSEN, BIOFOTO

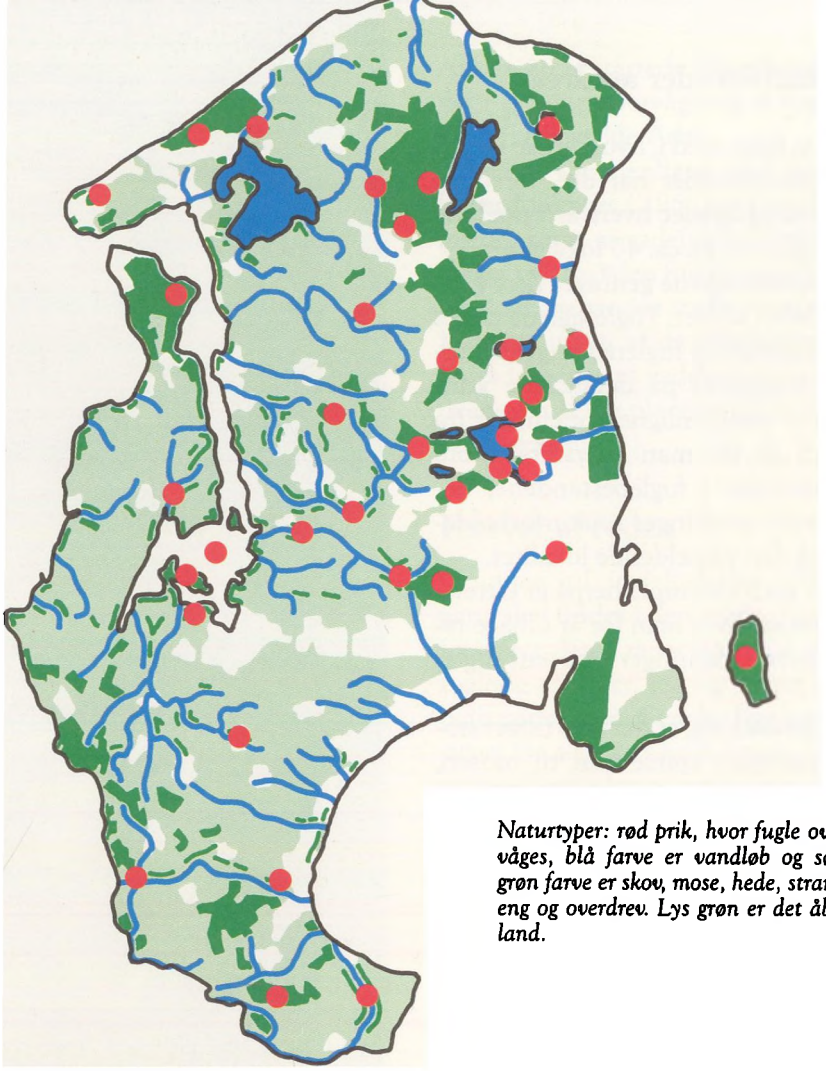

Naturtyper: rød prik, hvor fugle overvåges, blå farve er vandløb og søer, grøn farve er skov, mose, hede, strandeng og overdrev. Lys grøn er det åbne land.

Fugle sladrer om miljøet

Fuglene er gode at bruge i naturovervågningen. De er nemme at få øje på, mange af dem er nemme at kende, og de reagerer hurtigt på forandringer i omgivelserne (miljøet).

Sker der en tilbagegang af fuglebestandene i et bestemt naturområde eller i en naturtype som helhed, er det et varsel om, at der sker ændringer i naturen. Hovedstadsrådet har herved mulighed for på et tidligt tidspunkt at finde årsagen og gribe ind overfor en uønsket udvikling, eventuelt med et plejeindgreb.

Hovedstadsrådet har siden 1979 foretaget fugletællinger. Det er sket i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening og Zoologisk Museum.

Der er tale om to typer af fugletællinger. Den ene tilrettelægges sådan, at den kan give oplysning om tilstanden i naturen generelt, såvel i agerlandet som i skove, moser og andre naturtyper. Den anden tælling oplyser om naturforholdene i bestemte naturområder, som f.eks. Tryggevælde Ådal (se næste side).

Overvågningen af de generelle miljøændringer foretages ved optællinger langs ruter i agerlandet eller i forskellige naturtyper som skov eller mose. Fra 20 faste punkter udlagt på ruten, registreres alle de fugle, der høres og ses i en 5 minutters periode. Denne optællingsmetode kaldes punkttælling.

Generelle forringelser af miljøet

Punkttællingerne sammenlignes med tidligere års tællinger og punkttællinger fra andre dele af landet. Man får på den måde et stort materiale, der gør det muligt at opdage mere grundlæggende ændringer i fuglelivet og naturen.

For eksempel viser optællinger i agerlandet, at Vibe, Agerhøne og Sanglærke går stærkt tilbage over hele landet. Efterfølgende undersøgelser har nu peget på en sammenhæng mellem fuglenes tilbagegang og den intensive sprøjtning, der foregår overalt i agerlandet.

Når markerne sprøjtes mod skadedyr og ukrudt, fjernes den føde, som agerlandets fugle lever af.

Naturområder ændres

For at følge med i, hvordan de enkelte naturområder har det, foretager Hovedstadsrådet hvert år optælling af fuglelivet på ca. 40 lokaliteter.

Optællingerne gentages flere gange i løbet af året. Ynglefuglene tælles og redernes og fuglenes yngleterritorier indtegnes på detaljerede kort. Ved at sammenligne optællinger fra år til år får man oplysninger om svingninger i fuglebestandene, der afspejler ændringer i naturforholdene på den pågældende lokalitet.

Et godt eksempel herpå er Uttersley mose, hvor man for år tilbage registrerede ændringer i mosens fugleliv.

Det viste sig, at der blev tilført store mængder spildevand til mosen, hvorved vandet i mosen blev forurenet. Efter nogle år brød mosens naturlige balance sammen, vandplanterne forsvandt, og fugle og fisk døde.

Havde man dengang været opmærksom på, at ændringerne i fuglebestandene var udtryk for en omfattende forurening af området, havde man måske kunne gribe ind i tide og undgået miljøødelæggelsen.

Tryggevælde Ådal

Tryggevælde Ådal syd for Køge udgør regionens største samlede engareal. Tryggevælde Å slynger sig gennem den udyrkede ådal, der flere steder er op til 500 meter bred.

Når de udstrakte engarealer ikke er opdyrket, så skyldes det, at ådalen er meget våd. Selv om sommeren kan åen gå over sine bredder. Årsagen hertil er ådalens ringe fald ud mod havet.

Fra bakkedragene langs ådalen strømmer vand til de øvre dele af engene. Vandet har et højt indhold af kalk, og dette er, sammen med kreaturgræsningen, forudsætningen for de meget artsrige og varierede plantesamfund, der findes mange steder fra Valløby til regionsgrænsen syd for Ammerup-broen.

De åbne engarealer udgør også et attraktivt yngleområde for vadefugle, som f.eks. Vibe, Rødben og Brushøne. Disse arter er gået meget tilbage i regionen og i landet som helhed.

FOTO: OLE MALLING

Tryggevælde Ådal set mod syd.

FOTO: STEEN LUND, BIOFOTO

FOTO: EBBE MORTENSEN

Rødben er gået kraftigt tilbage (ovenfor) og Brushane er helt forsvundet fra ådalen (t.h.)

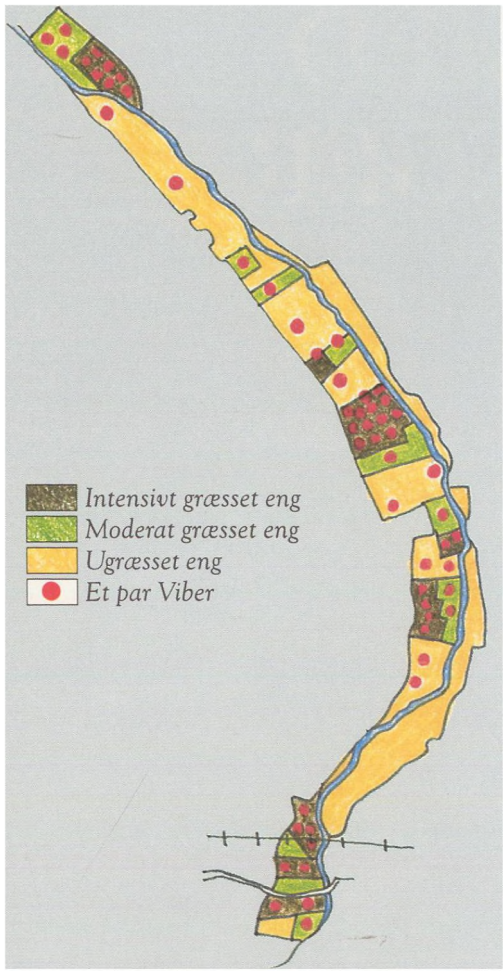

En god illustration af, hvad der er galt, fås ved at sammenligne udbredelsen af ynglende Viber i Tryggevælde Ådal med et kort over steder med græsning. På kortet ses det, at langt de fleste ynglende Viber findes i de græssede områder. I dag udgør de græssede enge et sted mellem en fjerdedel og en femtedel af det samlede engareal. I 1960 var halvdelen græsset.

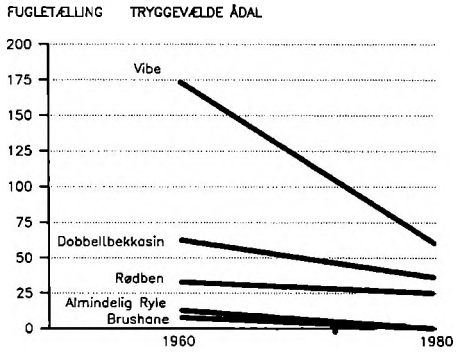

Sammenlignes optællingen i 1981 med en tælling fra 60'erne ses en markant tilbagegang for vadefuglene. Sårbare og truede arter som Brushøns og Alm. Ryle er helt forsvundet, mens mere almindelige arter som Vibe, Dobbeltbekkasin og Rødben er gået kraftigt tilbage.

Af den årsag startede Hovedstadsrådet i 1981 en overvågning af fuglelivet i Tryggevælde Ådal.

Ved at sammenligne med optællinger foretaget i 1960'erne stod det hurtigt klart, at vadefuglene var gået meget tilbage i den forløbne periode, og at tilbagegangen stadig fortsætter. Kortlægningen af de enkelte ynglområder viste, at vadefuglenes reder overvejende var placeret på de græssede arealer.

Forsvar af reden

Grunden til vadefuglenes tilbagegang skal findes i den måde, fuglene forsvarer deres reder på. Hos vadefuglene er reder, æg og unger normalt godt camouflerede. Det gør det svært for ægrøvere som Krage, Sølvmåge eller Lækat at opdage en unge eller rede med æg.

Viben, der ligger på reden, er derimod let at se. Det er derfor vigtigt, at en Vibe på rede har frit udsyn, så den kan flyve en trussel imøde og forsøge at jage den væk, før reden opdages.

I Tryggevælde Ådal gror stadig større arealer til med høj vegetation, buske og træer. Tilgroningen skyldes, at stadig færre arealer bliver afgræsset. Den ferske eng er en kulturpræget naturtype, der er udviklet i samspil med de landbrugsmæssige driftsformer. Nutidens landbrug har færre køer på græs.

Tryggevælde Ådal vil miste sin betydning som ynglelokalitet for vadefugle, hvis der ikke gribes ind.

Hovedstadsrådet er nu gået igang med at undersøge, hvordan ådalen kan plejes. Det er indlysende, at den bedste pleje ville være at sætte køerne på græs igen, men flere spørgsmål skal afklares, før man kan gå igang.

I tilfældet Tryggevælde Ådal vil plejen ikke kun forbedre fuglenes levevilkår, men også forholdene for den enestående mose- og engvegetation.

TILSYN MED FREDNINGER

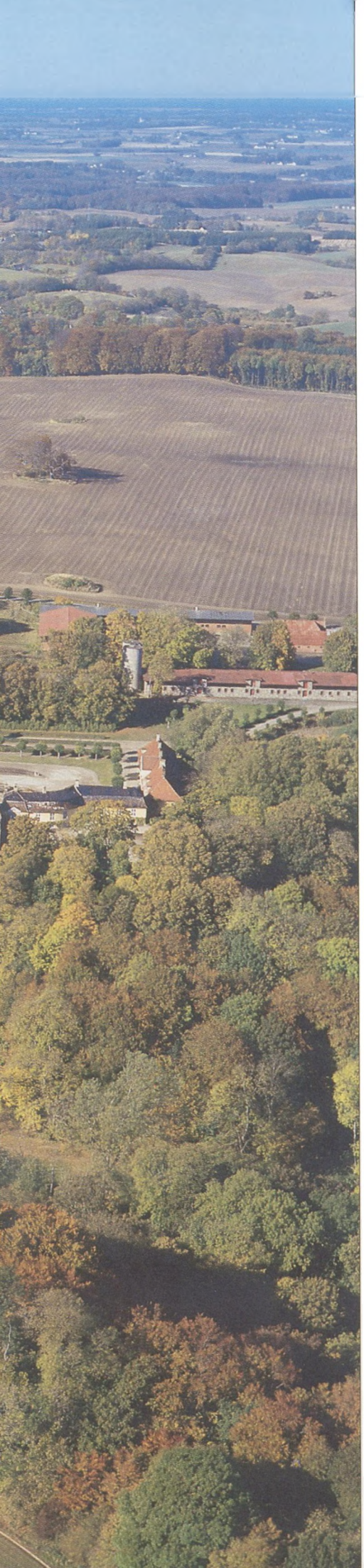

FOTO: OLE MALLING

Det fredede herregårdslandskab omkring Ledreborg Slot.

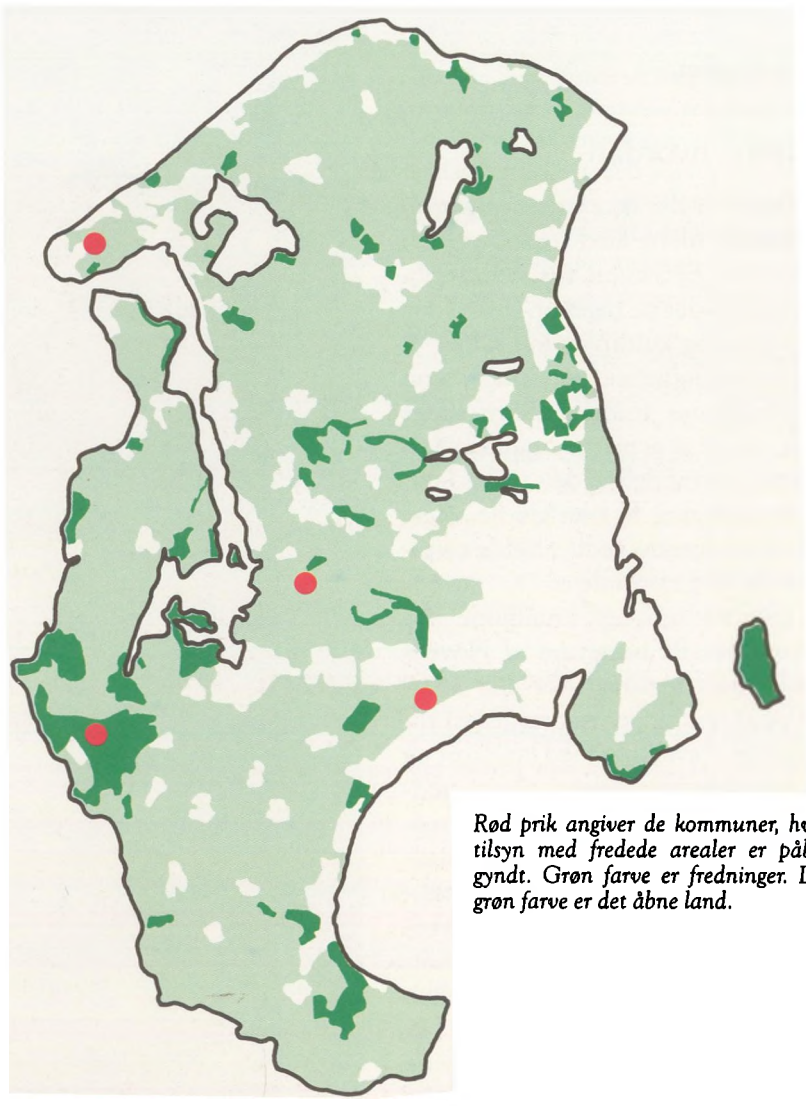

Rød prik angiver de kommuner, hvor tilsyn med fredede arealer er påbegyndt. Grøn farve er fredninger. Lys grøn farve er det åbne land.

Naturen forandrer sig

En god del af hovedstadsregionens areal er fredet for at beskytte særligt enestående landskaber, sjældne plante- og dyrearter eller kulturhistoriske perler, gravhøje og kirkers omgivelser. Desuden skal vi allesammen have mulighed for at opleve naturen og kulturværdierne på nærmeste hold.

Hovedstadsrådet har i sit fredningsarkiv samlet regionens 800 fredninger med kortbilag og dertil hørende fredningsbestemmelser. De allerfleste er privatejede, og hovedparten er ældre fredninger. Dertil kommer ca. 2.000 fredede fortidsminder og 140 kirkeomgivelser.

Naturen har det med at forandre sig, hvis den ikke bliver plejet af mennesker og dyr. Tænker man sig, at al landbrugsdrift i Danmark med ét slag hørte op, ville landet på forbavsende kort tid gro til med skov. Et fredet område, der får lov til at passe sig selv, kan efterhånden ændre sig i strid med fredningens formål. Det har Hovedstadsrådets fredningsafdeling konstateret utallige gange gennem 8 års undersøgelser i regionen. Mange fredede jorder, som tidligere blev brugt til græsning, er blevet opgivet som landbrugsjord, og hurtigt har skov og krat bredt sig. Mange karakteristiske landskabstyper og sjældne plante- og dyrearter er derfor ved at forsvinde. Gravhøje, der skulle tegne sig klart i landskabet, er groet til i buskads.

Glemte fredninger

I ikke så få tilfælde synes ejere af fredede arealer også at have »glemt« fredningens eksistens. Arealer er blevet plantet til i strid med bestemmelserne, eller trægrupper, som ifølge fredningen skulle bevares, er blevet fældet. Lavninger og småsøer er blevet brugt som lossepladser, og der kan i visse tilfælde også være blevet bygget. I nogle fredninger er bestemmelser om offentlig adgang ikke blevet gennemført, og ofte er de lige-

frem hindret.

Tilsyn - hvordan

Førhen har der ikke været noget systematisk tilsyn med fredningerne i regionen. Et sådant tilsyn har Hovedstadsrådet nu taget op for at sikre de natur- og kulturværdier samt oplevelsesmuligheder, som har været fredningernes formål. Dette sikres dels ved at gøre ejerne opmærksomme på overtrædelser, dels ved at sætte restaurering af områderne igang og efterfølgende vedligeholde resultaterne med naturpleje.

Tilsynet udføres kommune for kommune. På baggrund af Hovedstadsrådets register over alle kommunens fredninger fastlægges en tilsynsrute. Bevæbnet med landkort og fredningsbestemmelser tilser fredningsafdelingen hver enkelt fredning. Der ses efter, om arealets tilstand stemmer overens med fredningens formål, og om fredningsbestemmelserne er blevet overholdt. Der laves fotooptagelser på udvalgte punkter i den enkelte fredning, så udviklingen nøje kan følges. Endelig vurderes det, om der er behov for at rette op på arealernes tilstand. Det kan for eksempel være for at genskabe udsigtsmuligheder og karakteristiske landskabstræk, forbedre adgangsmulighederne eller for at sikre overlevelsesmuligheder for områdernes sjældne og truede planter og dyr.

På baggrund af tilsynet udarbejdes i skemaform en rapport over fredningstilstanden af hver enkelt kommunes fredninger. Hver fredning bliver tilset hvert femte år for at udviklingen kan følges.

Behov for pleje

Hvis der er behov for naturpleje, eller hvis der er sket overtrædelser af fredningsbestemmelserne, kontaktes lodsejerne. I de allerfleste tilfælde er ejerne velvilligt indstillede overfor fredningsarbejdet. Et positivt samarbejde er vigtigt ved gennemførelse af pleje og forbedring af adgangsmulighederne i de fredede områder.

Et godt eksempel på, at naturpleje har bragt et fredet område i overensstemmelse med fredningens formål, er Ejby Ådal i Hornsherred.

FOTO: VIBEKE NELLEMANN

FOTO: TINE FALKENTORP

Ejby Ådal løber som en slugt mellem høje skrænter ud til stranden ved Bramsnæs Vig. Ådalen er dannet gennem årtusinder under isens og vandets påvirkning.
I dalbunden ligger mosestrækninger med tørvelag og kildevæld, der strømmer ud fra skrænterne. En å slynger sig naturligt igennem dalen og løber ud i havet. Gennem umindelige tider har Ejby Ådal og dens skrænter været græsset af husdyr. Det har fået den karakteristiske landskabsform til at træde markant frem, og et væld af sjældne planter har haft naturlige betingelser, som gør ådalen til et særligt oplevelsesrigt sted. Ådalen blev fredet omkring 1950 for at værne om områdets karakter og plantevækst og for at sikre den som udflugtsmål for offentligheden.

På et af de små fotos ses, hvordan træer og krat i 1984 - ca. 35 år efter fredningen - var ved at lukke ådalen til. Græsningen var nemlig delvis ophørt, og det frodige flor af sjældne planter var ved at forsvinde. Ved et tilsyn blev Hovedstadsrådet opmærksom på de problemer, som tilgroningen skabte. Man besluttede at gribe ind med naturpleje, som skulle genskabe området som en åben, afgræsset ådal.
Det store billede viser, hvordan området ser ud i dag, efter at mange af træerne og krattet er fældet. I foråret 1986 vældede Eng-Kabbelejer, Gøgeurter og mange andre sjældne urter frem i lyset. Planter og insekters overlevelsesmuligheder er nu sikret.
Med ejernes billigelse og velvilje har Hovedstadsrådet kunnet opsætte overgange over dyrehegn og småbroer over åen, så udflugtsgæster frit kan vandre rundt i området.

FOTO: CHARLOTTE HELSTED

Ådalen er ved at gro til i krat og træer i 1984 (yderst tv.).
Eng-Kabbelejerne vokser i 1987 frodigt i dalbunden (tv.).

PLEJE - EN DRIFTSFORM

FOTO: STEN MOESLUND

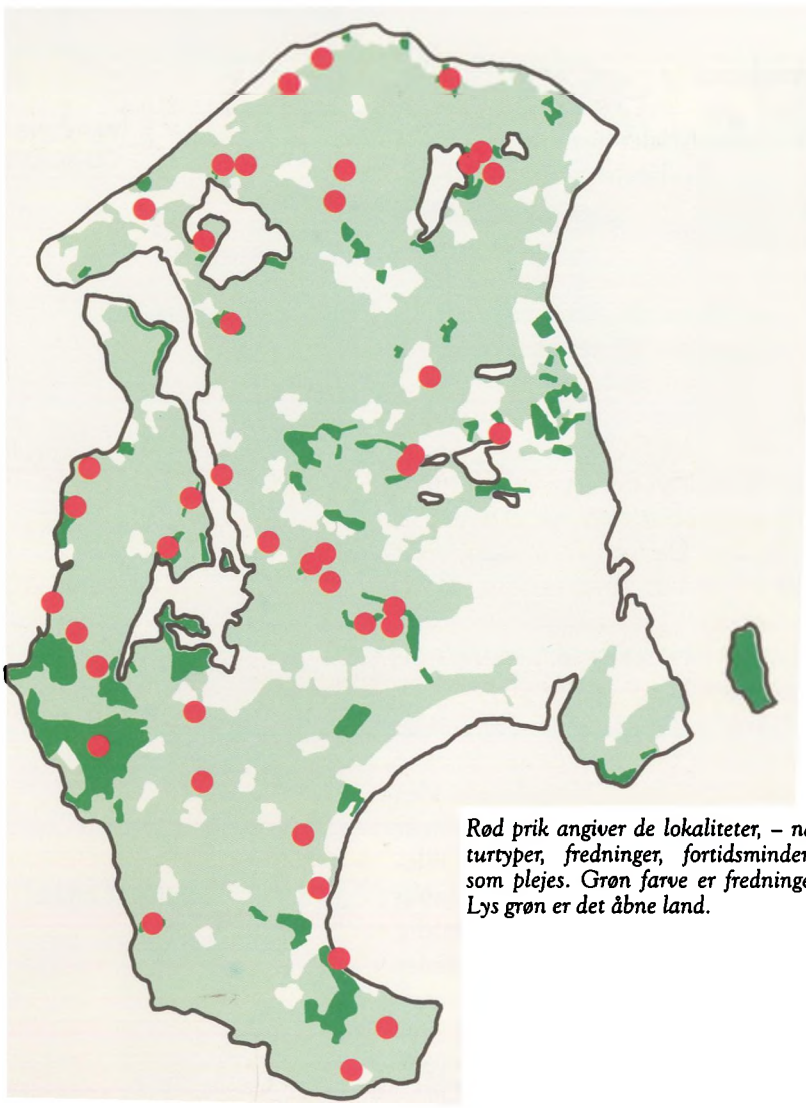

Rød prik angiver de lokaliteter, – naturtyper, fredninger, fortidsminder-, som plejes. Grøn farve er fredninger. Lys grøn er det åbne land.

Naturpleje

De uopdyrkede naturarealer har i hele menneskets historiet indgået i et samspil med menneskets brug af naturen. De har været benyttet til græsning, høslet eller skovning.

Naturarealer som heder, overdrev, strandenge og moser er et resultat af denne driftsform. Mange af de dyr og planter, som vi forbinder med vores natur, og som i dag er truede af udryddelse, kan kun eksistere på netop disse lysåbne naturtyper.

I dag er de lysåbne naturarealer ved at forsvinde. De tilgror i selvgroet skov og krat, fordi græsning og høslet af naturarealer næsten ikke benyttes i nutidens landbrugsdrift. Det kan derfor være nødvendigt at genoptage den tidligere driftsform ved naturpleje af arealerne.

Plejen har flere formål

Pleje af naturarealer og fredede områder kan sikre regionens nuværende naturressourcer i form af et varieret plante- og dyreliv. Naturpleje kan også sikre regionens fortidsminder mod ødelæggelse eller sikre, at disse minder kan ses i deres landskabelige eller historiske sammenhæng. Endelig kan naturpleje foretages for at mange mennesker kan få mulighed for at opleve natur og landskab ved at friholde udsigter og ved at forbedre adgangen til naturarealerne.

Inden plejen igangsættes udarbejder Hovedstadsrådet efter aftale med ejerne af arealet og den kommune, hvori området ligger, en plejeplan, der fastlægger den mest hensigtsmæssige pleje af området. Plejen består ofte i at genindføre græsning eller høslet og eventuelt foretage træ- og buskrydning under hensyn til de natur- og kulturhistoriske værdier i området.

Når oplysningerne fra naturovervågningen og tilsynet med de fredede arealers tilstand indløber, planlægges og prioriteres plejeopgaverne for det kommende år i et plejeprogram. Hovedstadsrådet foretager pleje i omkring 10 områder hvert år.

Fårene græsser igen i Rusland.

Rusland

Hovedstadsrådet igangsatte i 1985 pleje af Ruslandsfredningen. Fredningen (se kortet) er på ca. 220 ha og følger forløbet af den stenalderfjord, som engang strakte sig ind i landet fra nordkysten ved Villingebæk. Landhævninger har senere udtørret fjorden, og der har været sandfygninger, inden sandflugtsplantagerne blev etableret langs nordkysten. Jorden er meget ufrugtbar, og det har altid været svært at dyrke den. Derfor har området mest været anvendt til græsning. Siden fredningen i 1935 er en del af området groet til i modstrid med fredningens formål.

Hovedstadsrådet har efter aftale med ejerne sat en omfattende pleje af området i gang. Hovedstadsrådet har udarbejdet plejeplanen for Ruslandsfredningen, og Græsted-Gilleleje kommune har stået for rydning af selvsåede egetræer og samtidig tyndet ud i enebærkrattet. Området skal bevares som åbent enebæroverdrev med både enkeltstående ener og grupper af ener i en bund af lyng- og græshede.

Fårene græsser igen

For at hindre, at de plejede arealer gror til igen, er der sat hegn op, så får kan græsse i området. Fårene sørger for at holde lyngen ung, og desuden holder dyrene spirende egetræer nede. Endelig kan nye enebærbuske vokse op, så de kan afløse ældre eksemplarer, der i dag er op til 100 år gamle. Indhegningerne er blevet forsynet med låger og stenter, så besøgende kan færdes i området.

På den nordlige del af bakkedraget har Tegners Museums legatbestyrelse og Hovedstadsrådet sat en pleje af museumsparken i gang. Her var det især en indvandring af selvsået Skov-Fyr på den åbne lynghede, der voldte problemer. Andre dele af fredningen vil blive inddraget i plejeprojektet i de kommende år. De områder, som bliver plejet nu, indgår også i Hovedstadsrådets naturovervågning. Ved at følge naturudviklingen i området, kan plejeindgrebene justeres, så plante- og dyrelivet får de bedst mulige betingelser.

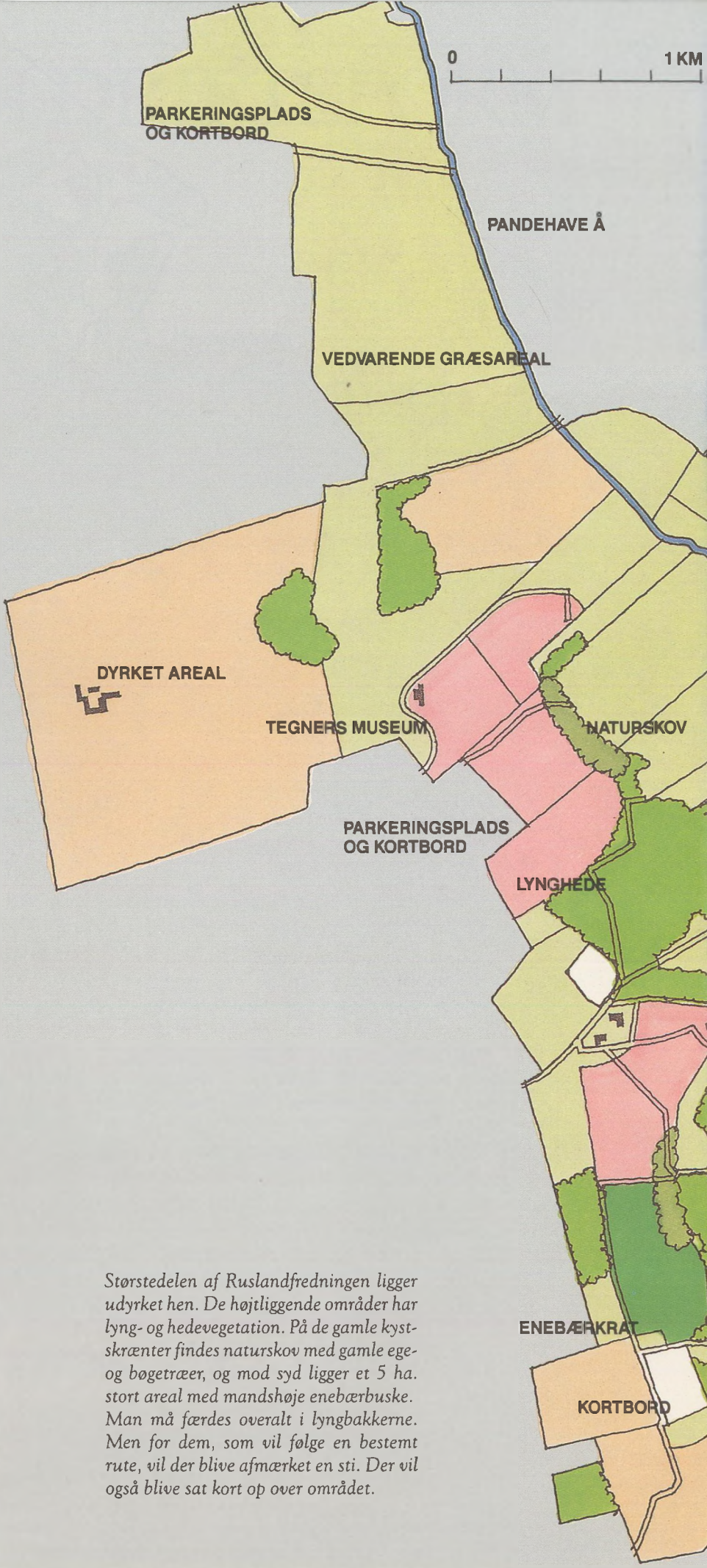

Størstedelen af Ruslandfredningen ligger udyrket hen. De højtliggende områder har lyng- og hedevegetation. På de gamle kystskrænter findes naturskov med gamle ege- og bøgetræer, og mod syd ligger et 5 ha. stort areal med mandshøje enebærbuske. Man må færdes overalt i lyngbakkerne. Men for dem, som vil følge en bestemt rute, vil der blive afmærket en sti. Der vil også blive sat kort op over området.

FOTO: STEN MOESLUND

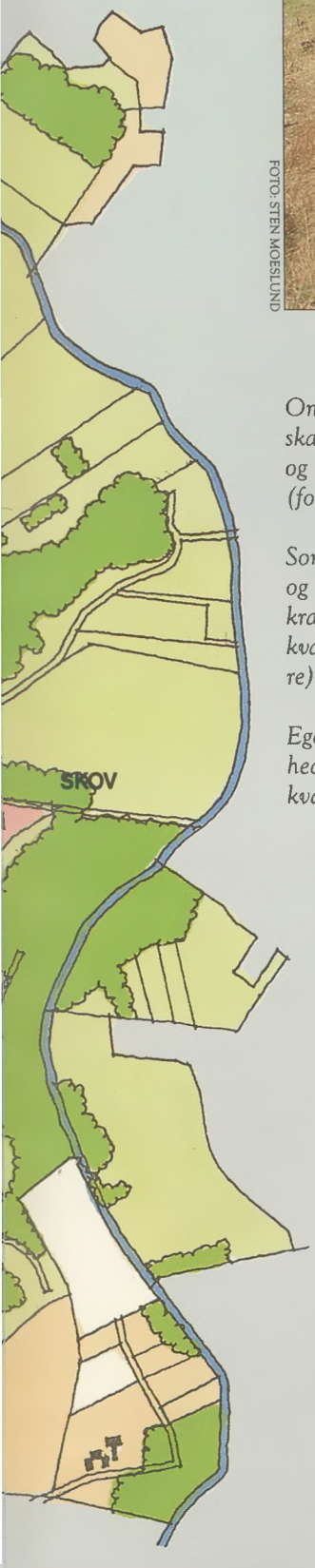

Området efter pleje. Enebærheden er genskabt, urter og lyng kan gro, fårene græsse og mennesker færdes gennem området, (foto foroven).

Som en del af plejen bliver der fældet Eg og Skov-Fyr, og der tyndes ud i enebærkrattet. De afskårne grene og blade bliver kvast på stedet og kørt bort, (foto tilhøjre).

Egetræer er ved at indvandre på enebærheden og vil efterhånden overskygge og kvæle ener, lyng og urter, (foto forneden).

FOTO: TINE FALKENTORP

FOTO: NIELS FELDING

FOTOS: STEN MOESLUND

Vasby Mose efter at plejen har gjort sin virkning. De små lyserøde blomster i forgrunden er den sjældne Melet Kodriver (se side 12) , som nu trives i bedste velgående i mosen.

Vasby mose

Vasby Mose ved Sengeløse var en af de første naturlokaliteter, hvor Hovedstadsrådets botaniske naturovervågning påviste et akut behov for indgreb, hvis ikke de mange sjældne plantearter i mosen skulle forsvinde.

Vasby Mose er en sjælden mosetype, og ydermere det eneste sted i Danmark, hvor store bestande af Melet Kodriver og Rust-Skæne vokser sammen tillige med en lang række andre sjældne plantearter. Det er klart, at der er en betydelig naturfredningsmæssig interesse i at sikre Vasby Mose for fremtiden, men også at en plejeindsats i mosen først kunne iværksættes efter grundige undersøgelser og overvejelser.

Hovedstadsrådet gennemførte derfor en omfattende botanisk undersøgelse af hele mosen. De sjældne plantearters udbredelse blev kortlagt, grundvandstanden blev målt afskillige steder, jordbundsforholdene blev analyseret, luftfotos tilbage til 1940 blev indkøbt og sammenlignet. Ældre botaniske kilder blev gennemgået, og endelig blev ejerne interviewet.

Forhistorie

De sjældne planter har været kendt fra mosen siden 1872. De omtales igen i 1919, men herefter synes mosen at være blevet glemt indtil 1976, hvor der angives at vokse omkring 5.000 Melet Kodriver. Luftfotoene viser, at der har været skrabet tørvesmuld til brændsel under og efter 2. Verdenskrig. Dette er særligt interessant, fordi de sjældne planter, efter at tørvegravningen ophørte, er indvandret på de fugtige flader og faktisk har klaret sig bedst her, mens de er forsvundet andre steder i mosen på grund af voldsom tilgroning. Ejerne fortalte, at der sidst gik kreaturer i mosen i 1979.

Plejeplan

Hovedstadsrådet udarbejdede på baggrund af undersøgelserne en plejeplan, som foreslog, at træ- og buskopvækst skulle ryddes på og omkring de sjældne planters voksesteder, og at det ryddede areal skulle hegnes ind med henblik på kreaturgræsning. Inspireret af tørvegravningen i 1940'erne foreslog plejeplanen også, at der skulle skabes nye levesteder og spredningsmuligheder for de sjældne planter ved en tørveafskrabning på et areal uden spændende vegetation, men med den rigtige jordbund. Plejeplanen blev udført i 1984 af Høje-Taastrup kommune for Hovedstadsrådet.

Den fortsatte naturovervågning har vist, at plejen har haft et overvældende godt resultat. Melet Kodriver har spredt sig i hele det plejede område og også til den nye tørvegrav, og der optælles nu igen tusindvis af Kodrivere hvert år. De øvrige sjældne plantearter har også vist fremgang.

Der anlægges et prøvefelt. Hvert år tælles antallet af Kodrivere indenfor det mærkede område. Denne form for naturovervågning viser, om plejeindsatsen er rigtig.

Inspireret af tørvegravningen under 2. Verdenskrig forsøgte man at skrabe tørv af. Det har vist sig at være en succes, for Melet Kodriver har nu spredt sig til de afskrabede arealer.

Køer og andre dyr udfører en stor del af den praktiske pleje. Dyrene holder uønsket vegetation nede og sikrer levemuligheder for de sjældne planter. Plejen blev sat i værk i 1984.

Allerede året efter viser kurven et opsving i antallet af Melet Kodriver.

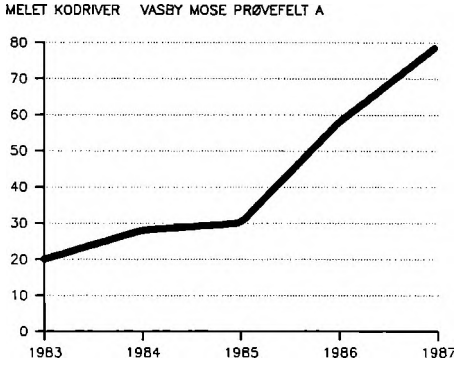

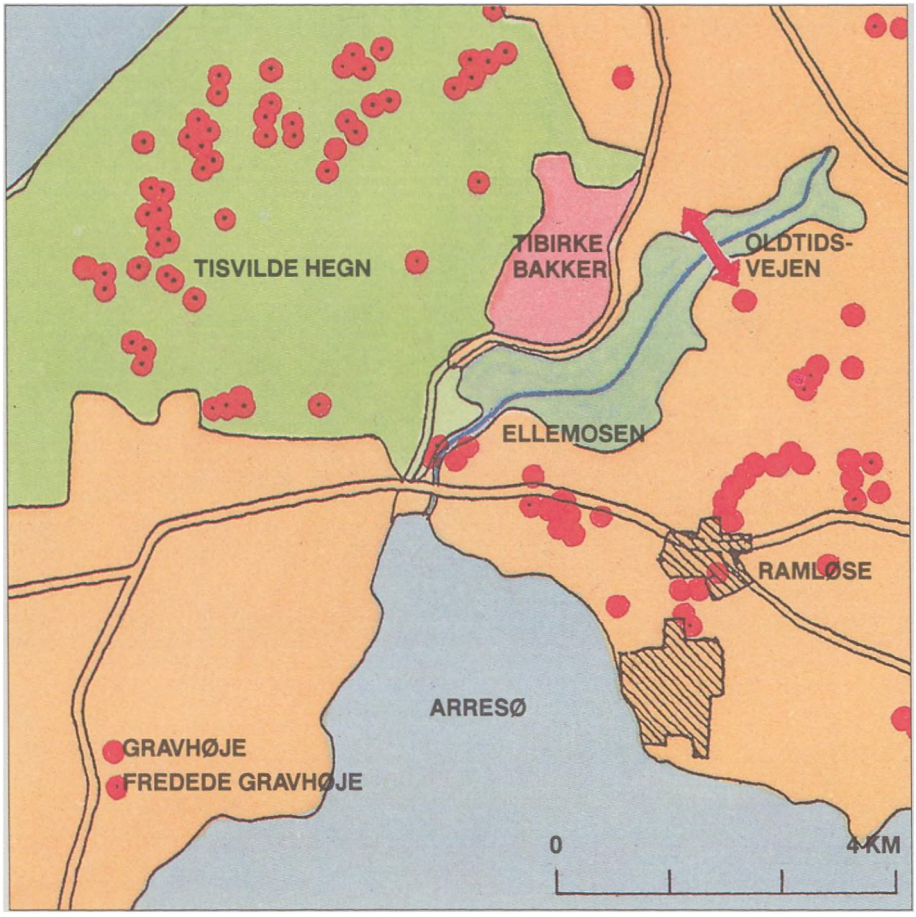

Rækker af gravhøje fra oldtiden markerer formodentlig de ruter gennem landskabet, som oldtidens befolkning har benyttet. En sådan rute må have gået gennem landskabet øst for Arresø, over Ellemosen og videre til det nuværende Tisvilde Hegn. Her findes som vist på kortet et stort antal gravhøje - i lange rækker og grupper. Engang var der endnu flere høje, men de kan ikke ses i dag, da de er blevet ødelagt og overpløjet i tidens løb. At man har krydset Ellemosen i oldtiden vidner desuden rester af en stenbelagt vej fra jernalderen samt en vej fra stenalderen om. Begge veje er fundet ved det smalleste sted i mosen.

Efter plejen kan højene igen ses videnom i landskabet. Og fra toppen har man nu mulighed for at se langt ud over Arresø og Ellemosen og over på Tibirke Bakker. En række mærkepæle viser, hvor man kan gå uden at skade afgrøderne.
Som næste etape af projektet bliver der opstillet informationstavler ved stiens udgangspunkter, to rastepladser. Skilte og medfølgende folder vil fortælle historien om gravhøjene og vores forfædres liv på stedet.

FOTOS: STEN MOESLUND

Fortidsminder

Fortidsminder er spor i landskabet, der kan fortælle os, hvordan vores fjerne forfædre levede. Hvor de bosatte sig, og hvordan de skaffede sig føden ved jagt, fiskeri eller landbrug. Og hvordan de begravede deres døde (se Meddelelser nr. 24).

Stenalderens og broncealderens begravelsesanlæg, stendysser, jættestuer og gravhøje, er meget karakteristiske for den olddanske kultur, og de findes kun få andre steder i verden.

De fleste af højene er forsvundet siden oldtiden på grund af oppløjning eller håndhændet udgravning. Men i dag kan man endnu rundt omkring i landskabet finde de gamle høje, der nogle steder ligger sammen i grupper og ses videnom. Det var nemlig sædvanligt at bygge højene på bakketoppe og højdedrag.

Højene har sædvanligvis aldrig været oppløjede og dyrkede, og derfor findes her ofte sjældne blomster, græsser og insekter. Så ikke bare rummer højene spændende begravelsesanlæg, deres skæbne har også stor betydning for beskyttelse af vores trængte dyre- og plantearter.

De få bevarede gravhøje er beskyttet mod bortgravning, tilplantning og lignende gennem naturfredningsloven. Men desværre sker der alligevel en uheldig udvikling på højene. Højene, der førhen blev græsset af husdyr, gror i dag til med buske og træer. Så forsvinder græs og urter. Jorden skylles bort af regnen, og gravene gennembores af trærødder. Og man kan ikke længere nyde synet af de karakteristiske høje – eller for den sags skyld komme op på dem og se ud over landskabet.

Redningsaktion

Der findes endnu ca. 2.000 gravhøje i hovedstadsregionen. For at bevare gravhøjene er Hovedstadsrådet gået igang med en naturpleje, der i første omgang redder de vigtigste.

Et godt eksempel på en redningsaktion af vores fortidsminder er plejen af en gruppe gravhøje ved Ellemosen nord for Arresø i Helsinge kommune. Højene stammer fra bronzealderen og har endnu ikke været udgravet, så de rummer fortsat mange minder fra oldtiden.

Gravhøjene var indtil for et år siden mere eller mindre groet til med træer og buske. På afstand lignede de almindelige trægrupper. To af højene var endvidere under kraftig nedbrydning på grund af tidligere tiders gravning. Og på alle højene var de karakteristiske blomster og græsser ved at blive skygget væk af træerne, hvilket medførte, at højene blev udsat for slid fra vejr og vind.

Hovedstadsrådet blev enig med ejerne om, at der burde gøres noget for at redde højene og deres blomster- og græsbevoksning. Der blev udarbejdet plejeplaner, Hovedstadsrådet afsatte penge til plejen, og Helsinge kommune sørgede for, at planerne blev ført ud i livet. Træer og krat blev fældet, og der blev ryddet op. Store sten blev anbragt i kanten af højene for at sikre mod nærgående plovskær.

Fra ejernes side er der givet tilladelse til, at besøgende kan gå langs markskel fra høj til høj ned til en 2.000-årig gammel vej, som gik over Ellemosen i jernalderen.

Blodrød Storkenæb er et eksempel på en af de sjældne planter, som pryder vore gravhøje, hvis ellers der er lys nok. Mange af blomsterne på gravhøjene vokser kun her, fordi gravhøjene har stået i fred i århundreder.

NYE FREDNINGER

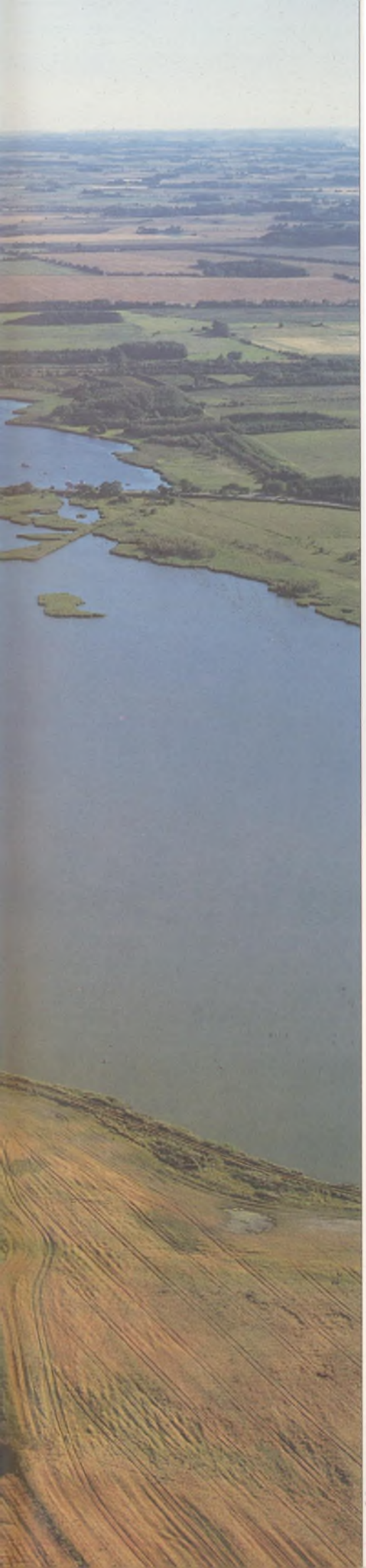

FOTO: OLE MALLING

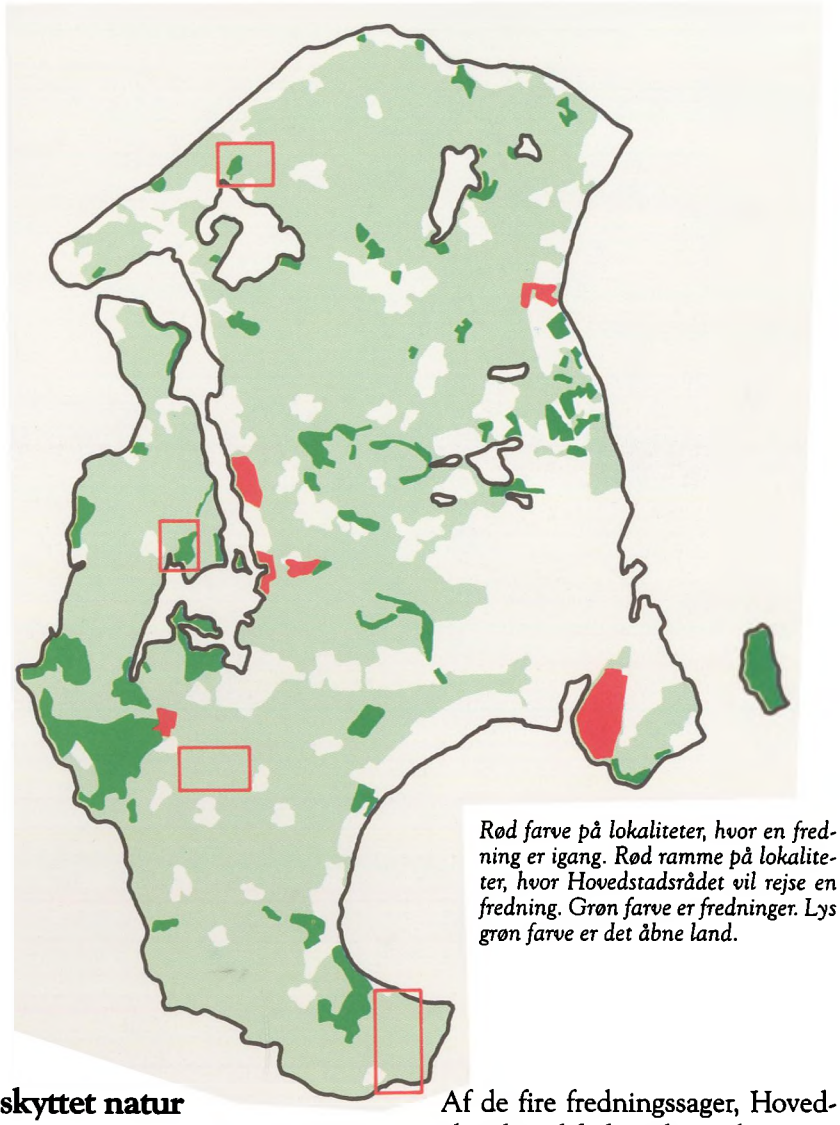

Rød farve på lokaliteter, hvor en fredning er igang. Rød ramme på lokaliteter, hvor Hovedstadsrådet vil rejse en fredning. Grøn farve er fredninger. Lys grøn farve er det åbne land.

Ubeskyttet natur

I de senere år er der gennemført et stort antal fredninger i hovedstadsregionen (se Meddelelser nr. 14 og 20), og mange flere er på vej. For tiden verserer der ikke færre end 19 fredningssager, og Hovedstadsrådet vil rejse yderligere fire inden 1990.

Dette skal sammenholdes med, at der i de sidste 10-15 år er gjort og stadig gøres store indhug i regionens naturområder. Gennem Hovedstadsrådets naturovervågning og naturtyperegistreringer er der konstateret både en markant arealmæssig tilbagegang og en stadig forringelse af naturområdernes tilstand landskabeligt, geologisk, biologisk og kulturhistorisk. Naturfredningslovens generelle beskyttelsesbestemmelser er ganske vist blevet bedre, men værdifulde naturtyper som enge, overdrev og naturskovsarealer er stadig ubeskyttede. Det er fortsat nødvendigt at rejse fredningssager for at bevare og pleje naturområder og områder af historisk og geologisk interesse.

Selsø Sø

Af de fire fredningssager, Hovedstadsrådet vil forberede i indeværende planperiode, kommer som den første en fredning af Selsø Sø i Skibby kommune. Søen er ganske vist allerede fredet, det skete i 1948, men det var primært en udsigtsfredning, og den har vist sig utilstrækkelig til at beskytte søens tilstand og dens rige dyre- og planteliv.

Tørlagt sø bliver sø igen

Med det nye forslag til fredning præciseres fredningsbestemmelserne således, at der kan iværksættes en naturpleje, og som led heri vil et stykke tørlagt sø på 31 ha. blive genskabt som sø med rørskove og tilgrænsende fugtige enge. Hele fredningen omfatter 115 ha.

Selsø Sø var oprindelig en del af Roskilde Fjord. I 1860'erne forsøgte ejeren af Selsø gods at tørlægge søen. Det mislykkedes, men i 1967 blev den nordlige del af søen inddæmmet og opdyrket, efter at overfredningsnævnet havde dispenseret fra fredningen.

Vandfugle og orkidéer

I regionplanen er Selsø Sø udpeget som et område af særlig landskabelig betydning i sammenhæng med Skuldelev Ås og det omgivende godslandskab, der er fredet på grund af dets store kulturhistoriske værdier. Søen er desuden et af regionplanens 26 kerneområder for plante- og dyreliv. Selsø Sø er en af Sjællands vigtigste fuglelokaliteter. Ikke færre end 24 arter større vandfugle yngler i området, som også er vigtigt som raste- og overvintringsplads for trækfugle. Grågæs og troldænder optræder således regelmæssigt i internationalt betydningsfulde antal. Sammen med Møllekrogen, lige syd for Selsø Sø i Roskilde Fjord, har søen og dens omgivelser siden 1982 været vildtreservat, og den er omfattet af EF's direktiv om fuglebeskyttelsesområder. De afgræssede enge øst og vest for søen og rørsumpene syd for er voksested for mange sjældne plantearter, bl.a. orkidéer Troldurt, Leverurt og en række sjældne græs- og stararter.

Opblomstring af grønalger

Tidligere var fuglelivet i søen endnu rigere. Afvandingen og opdyrkningen af den nordlige del reducerede fuglebestandene stærkt. Yderligere er to af de øer i søen, hvor fuglene kan have deres reder i fred for ræve, forsvundet i de mellemliggende tyve år. Det skyldes bl.a., at der ikke længere findes rankegrøde, som kan dæmpe bølgernes påvirkning, og årsagen hertil er igen en meget dårlig vandkvalitet i søen. Bunden er dækket af et metertykt lag dynd uden vandplanter. Periodevis sker der en opblomstring af grønalger, som kan dække overfladen i tætte lag. De forbruger vandets ilt, så fiskedød i større omfang også forekommer med mellemrum. Den dårlige vandkvalitet skyldes tilførsel af næringstoffer fra landbrugsarealerne.

En ny fredning efter moderne principper skal nu sikre og forbedre levevilkårene for dyr og planter. Den afvandede del af søen skal genskabes, som den var med søflade, rørsump og afgræssede enge, og øer og holme skal sikres. Der kan dels blive tale om at beskytte eksisterende øer mod nedbrydning, dels om at etablere isolerede rørsumpholme ved gravning og oprensning af kanaler.

Lejrekongernes hal?

Fredningssager kan rejses af flere instanser. De fleste rejses af Danmarks Naturfredningsforening, men sagerne skal under alle omstændigheder til behandling i Hovedstadsrådet, der skal påse, at fredningsforslaget er i overensstemmelse med regionplanens retningslinier.

Selv har Hovedstadsrådet hidtil rejst tre fredningssager, hvoraf de to er afsluttet. Det er fredningen af øerne i Roskilde Fjord, som skal sikre fred til de store bestande af ynglefugle, og fredningen af Kedelsø og

FOTO: STEN MOESLUND

Den fredede Selsø Sø (tv.) med et træk af grågæs. Selsø Sø er udpeget til vildtreservat og er omfattet af EF's direktiver om fuglebeskyttelsesområder. Ved bredderne af søen gror der mange sjældne planter, blandt andet orkidéer.

Skeanden lever også i og omkring Selsø Sø. Men i løbet af de sidste tyve år er to af de øer, hvor fuglene kan yngle i fred for ræve, forsvundet.

FOTO: LEIF SCHACK-NIELSEN, BIOFOTO

FOTO: STEN MOESLUND

Grågåsen har ligesom andre fugle svære betingelser i naturen. Afvanding og opdyrkning af den nordlige del af Selsø Sø har især været et problem for fuglene. Ved hjælp af en ny fredning vil Hovedstadsrådet nu genskabe den afvandede sø.

Langsø Ådal i Allerød kommune, hvor formålet er at sikre de landskabelige og geologiske værdier i ådalen.

Den uafsluttede sag drejer sig om landskabet omkring Gl. Lejre. Her skal fredningen skabe mulighed for at pleje og forstærke de landskabelige, kulturhistoriske, biologiske og rekreative værdier. Der er tale om en national fredning på linie med f.eks. Dybbøl, Jelling og Hammershusområderne, hvorfor Miljøministeriet er involveret i sagen.

Når fredningssagen ikke allerede er afsluttet, er det fordi arkæologerne i mellemtiden har gjort nogle epokegørende fund af vikingetidshuse i området. De har bl.a. afdækket stolpehullerne til en 48 meter lang hal. Vikingetidshuse af den størrelse er noget hidtil ukendt, og det har givet anledning til formodninger om, at det er selve Lejre-kongernes hovedsæde, man er stødt på. Disse fund og mulighederne for flere gør det nødvendigt med nogle ændringer i det oprindelige fredningsforslag. Det betyder blot en lidt forlænget procedure.

Andre fredninger

De tre andre fredningssager, som Hovedstadsrådet forbereder, drejer sig om Tryggevælde Ådal med bl.a. vigtige biologiske og arkæologiske interesser, Ramsø Ådal og Ellemosen nord for Arresø.

Af de verserende fredningssager har Hovedstadsrådet taget stilling til fredningen af Gundsømagle Sø. Sagen er rejst af Danmarks Naturfredningsforening, og Hovedstadsrådet anbefaler fredningen.

Rådet har også anbefalet et forslag om fredning af 246 ha. langs Pandehave Å sydøst for Dronningmølle sommerhusområde. Formålet er at samle og forenkle den såkaldte »Rusland-fredning«, der er blevet til stykvis gennem 40 år og omfatter 15 forskellige mindre fredninger. Nogle mindre arealer inddrages til afrunding af de eksisterende fredninger.

Vestamager i udvalg

Langt den største af de verserende fredningssager drejer sig om Kalvebodkilen. Kilen omfatter Amager Fælled, Vestamager, Kalveboderne samt kystarealer i København og Hvidovre kommune.

For at opnå enighed om den fremtidige anvendelse af Kalvebodkilen nedsatte Hovedstadsrådet i efteråret 1986 et udvalg med repræsentanter fra de offentlige myndigheder samt Danmarks Naturfredningsforening og Friluftsrådet.

Som baggrund for udvalgsarbejdet lå to fredningsforslag. Et der var rejst af Naturfredningsforeningen og Friluftsrådet og et andet, udarbejdet af Hovedstadsrådet.

I løbet af et halvt år har udvalget udarbejdet en enig betænkning vedrørende Kalvebodkilens fremtid. Betænkningen skal danne grundlag for udarbejdelse af et fælles fredningsforslag, som forventes offentliggjort i løbet af sommeren 1988.

UD I NATUREN

FOTO: CHARLOTTE HELSTED

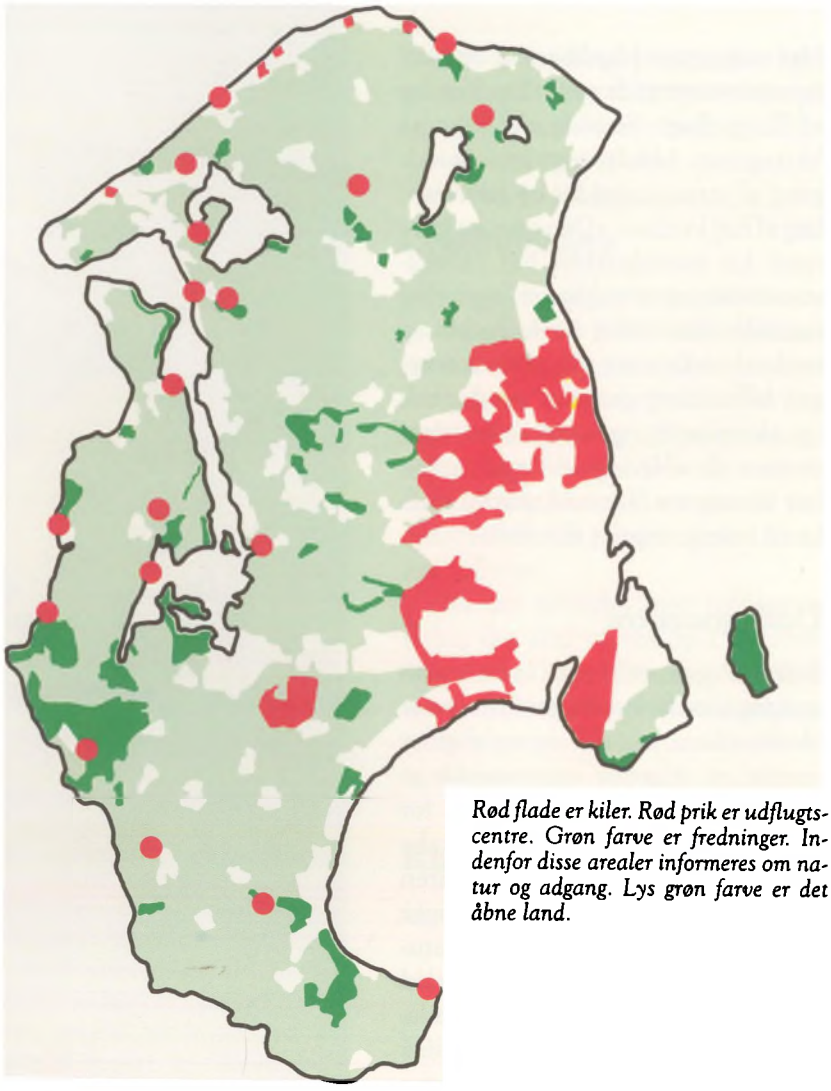

Rød flade er kiler. Rød prik er udflugtscentre. Grøn farve er fredninger. Indenfor disse arealer informeres om natur og adgang. Lys grøn farve er det åbne land.

Fritidspolitik

Der bor ca. 1.7 mill. mennesker i hovedstadsregionen, som udgør bare syv procent af Danmarks samlede areal. Og klart nok er det en stor opgave at få en planlægning af det store bysamfund til at gå op.

Allerede i 1947 blev grunden til nutidens retningslinier lagt. Da blev den såkaldte fingerplan vedtaget. Fingerplanen sikrede befolkningen i storbyen mulighed for at komme ud i naturen uden at skulle bruge en dagsrejse på det. De grønne områder skulle strække sig mellem de fingre af bebyggelse, som allerede eksisterede. Kilerne blev sikret og er blandt de områder, hvor fremtiden kommer til at byde på flere udfoldelsesmuligheder.

Da Hovedstadsrådet startede i 1974, var der i loven åbnet mulighed for, at rådet kunne yde tilskud og lån til arealerhvervelser og anlæg til friluftsformål. Hovedstadsrådet var klar over, at det ikke var nok at sikre de grønne områders eksistens ved planlægning. Områderne skulle også gøres tilgængelige for befolkningen ved offentlige arealerhvervelser.

Arealopkøb

Friluftspolitikken er fra starten blevet fulgt op af en lang række arealerhvervelser. Hovedstadsrådet har indtil nu ydet tilskud eller lån for 130 mill. kr. til fritidsformål.

Pengene er blevet anvendt til opkøb overalt i regionen, men 2 områder har i særlig grad været inde i billedet. Det ene område er Nordkysten, hvor de større sommerhusudstykninger har truet med at lukke for befolkningens adgang til regionens bedste badestrande. Det har derfor hastet med at få opkøbt og friholdt de sidste frie arealer. På grundlag af en samlet planlægning for Nordkysten har Hovedstadsrådet støttet kommunale opkøb med omkring 35 mill. kr.

Det andet område er Vestegnen, hvor landskaberne ikke som i Nordsjælland er attraktive og afvekslende.

Her er gennem planlægning og økonomisk støtte bidraget til realisering af Køge Bugt Strandpark, så også Vestegnens befolkning kan få adgang til strandområder og havneanlæg af høj kvalitet. »Den grønne kile« nord for strandparken har Hovedstadsrådet også engageret sig i. Og formålet har været at forbedre og styrke de rekreative tilbud for storbyens befolkning gennem arealopkøb og skovplantning m.m. Når også støtten til »Hedeland« medregnes, har Vestegnen fået omkring 90 mill. kr. til befolkningens friluftsliv.

Udflugtscentre

Befolkningen er blevet mere mobil end for blot få år tilbage. Fritiden er blevet større, og det er tydeligt at mærke en stigende interesse for at bruge naturen. En af planerne for fremtiden går da også ud på at skabe en række udflugtscentre i udkanten af storbyen. Centre, som skal ligge tæt på de smukke områder. Og naturen skal være tilgængelig, der skal være stier, kortborde og lignende, som gør det attraktivt for familier, foreninger og andre at bruge naturen.

Udflugtscentrene skal bruges til naturskoler, vandrehjem, campingpladser eller mere primitive overnatningspladser og meget andet. Områderne tænkes opkøbt med statslige midler gennem lov nr. 230. Fem af centrene er allerede i offentligt eje og under etablering.

Vandretursfoldere

Hovedstadsrådets opgaver med fredninger, naturpleje og overvågning går hånd i hånd med bestræbelser på at skabe adgang til regionens natur- og kulturlandskab.

Ifølge naturforvaltningsprogrammet skal der i de kommende år udgives en række vandretursfoldere, der skal opsættes kortborde og afmærkes stier indenfor en lang række fredninger i regionen. Den form for information vil normalt først blive sat i værk, når områderne er plejet og adgangsforholdene bragt i orden.

De første foldere og kortborde er ved at forlade tegnebordet, og i foråret 1988 ligger Ruslandsfredningen

En af storbyens grønne kiler omfatter arealet mellem Holbæk- og Køgemotorvejen vest for København. Hovedstadsrådet udarbejdede sammen med de berørte kommuner en såkaldt rammeplan for kilen, som fastlagde arealets fremtidige anvendelse. Som kortet viser, tænkes den flade slette afgrænset med skovplantninger og anvendt til forskellige friluftsaktiviteter og

Hedeland er et stort grusgravsområde, hvor der sideløbende med grusgravningen sker en omdannelse af de færdiggravede arealer til et stort, rekreativt område for regionens befolkning. Hovedstadsrådet har ydet ca. 14 mill. kr. til opkøb af arealer. Der er allerede lavet skovplantninger, anlagt søer, golfbaner, kolonihaver, skibakke, og der er ført stier rundt i området.

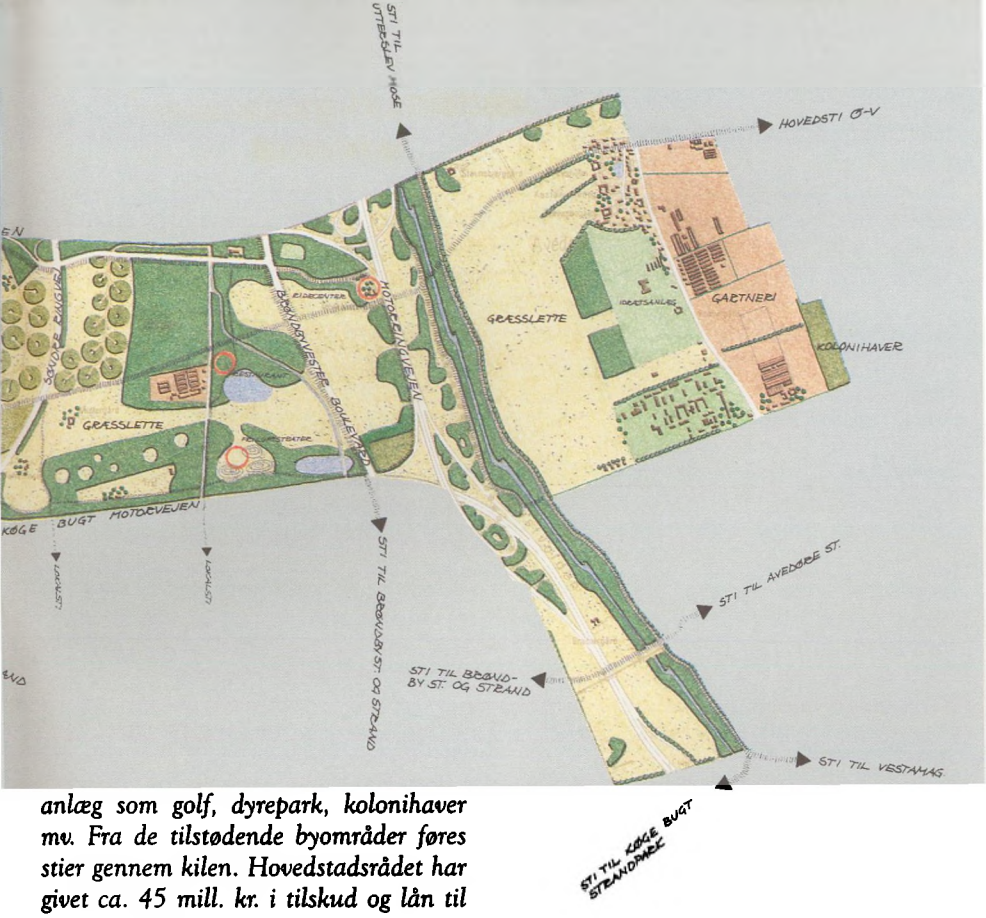

anlæg som golf, dyrepark, kolonihaver mv. Fra de tilstødende byområder føres stier gennem kilen. Hovedstadsrådet har givet ca. 45 mill. kr. i tilskud og lån til kommunale arealopkøb og skovplantninger. Ca. 2/3 af kilen ejes i dag af det offentlige, og den vestlige del er allerede gennemført i overensstemmelse med planen.

Vieholmgård er et af de fem udflugtscentre, som er på vej. Ejendommen, der ligger som det sidste ubebyggede sommerhusområde tæt ved nordkysten, ejes nu af Miljøministeriet. I et samarbejde mellem staten, Helsinge kommune og Hovedstadsrådet planlægges en anvendelse af området med naturskole, vandrehjem og lejrskolevirksomhed.

FOTOS: OLE MALLING

klar til at modtage besøgende, ligesom det vil være muligt at komme på en »guidet« oldtidsvandring i Ellemosen - på egen hånd.

Cykelstifoldere

Udarbejdelse af foldere og kortborde er et nyt emne i Hovedstadsrådets naturforvaltning, men allerede nu er der udgivet to cykelstifoldere for hovedstadens Nordegn (Dyrehave-området) og Vestegn (Vestskoven og Vallensbæk Mose). Desuden er der opsat kortborde i Børstingerød Mose ved Lillerød.

Når der arbejdes med foldere og skilte, der skal sættes op i naturen, og som skal kunne læses og forstås af mange mennesker, er det vigtigt at arbejde meget bevidst med indhold og design.

Klare budskaber

Hovedstadsrådet vil oplyse om natur og landskaber ved hjælp af enkle, klare budskaber og et design, som »sælger« bedst muligt. Kortborde, foldere og stiafmærkninger skal fungere som et team i naturen, der gør opmærksom på, at her er et stykke natur eller kulturhistorie, som det er værd at ofre tid og opmærksomhed på. I folderen fortælles selve historien om det pågældende område gennem et kort, som fremhæver landskabet, vegetationstyperne, terrænet, kultursporene, stierne mv. Desuden er der tegninger eller fotos samt en kortfattet støttetekst. Men det er illustrationerne der bærer hovedbudskabet.

Kortbordet er stort set en forstørret udgave af kortet i folderen, og det opstilles ved indgangene til områderne. Afmærkning af stier skal gøre det let at finde rundt.

Gl. Lejre

I efteråret 1987 arrangerede Hovedstadsrådet i samarbejde med HT en udflugt til fredningen omkring Gl. Lejre vest for Roskilde. Hver dag i skolernes efterårsferie kørte HT's minibusser fra Lejre station gennem Lejre Ådal til vikingeskibssætningen, Gl. Lejre landsby, Roskilde Museums igangværende udgravning af

en stormandsgård fra vikingetiden, videre til Ledreborg Slot og endelig til Lejre Forsøgscenter. Udflugten blev annonceret i Kanal 2's OBS udsendelser, i radio og aviser samt hængeskilte i bus og tog. Til formålet var udarbejdet en folder, som fortalte om landskabet og kultursporene. Ude på stedet fortalte museumsfolk om Lejre Ådal som bosættelsesområde igennem 7.000 år. Tilsvarende arrangementer bliver der flere af, organiseret som et samarbejde mellem Hovedstadsrådet og HT.

Naturoplysning beskytter

Naturoplysning betragtes som et af de vigtigste midler i moderne naturbeskyttelsespolitik, idet naturen og kulturlandskabet ikke kan beskyttes alene gennem fredninger og restriktioner. Der må også være en forståelse i befolkningen for, hvorfor en bevaring og beskyttelse af naturen og kulturarven er vigtig. I erkendelse heraf satses der i forvaltningsprogrammet også på en mere temaorienteret formidling, såsom udstillinger, pjecer og andre former for publikationer, som mere generelt fortæller om regionens natur og eksistensgrundlag, som det for eksempel gøres i nærværende Meddelelsesnummer.

NATUROVERVÅGNING ISSN 0901-5159
Den biologiske udvikling i Utterslev Mose med henblik specielt på fuglebestande. Rapporter i 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985.

Undersøgelse af padde- og krybdyrslokaliteter i hovedstadsregionen. Rapporter i 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986.

Naturovervågning ved hjælp af fugleoptællinger. Rapporter i 1981, 1982, 1983, 1984, 1985.

Botanisk overvågning af moser, heder og overdrev i hovedstadsregionen. Rapporter i 1982-1985.

Ynglefugle ved Gundsømagle Sø. Rapporter i 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986.

Tryggevælde Ådal – Naturovervågning ved hjælp af fugleoptællinger. Rapporter i 1981-82, 1985.

Fuglebestandene i Gurre Sø, Helsingør. Rapporter i 1981-82, 1983-84, 1985, 1986.

Ynglefugle i Sjælsø. Rapporter i 1983, 1984, 1985, 1986.

Ynglefugle i Regnemarks Mose. Rapporter i 1983, 1985.

Ynglefugle i Porsemosen. Rapport i 1986.

Alle rapporter fra 1985 og før den tid er udgået, men kan lånes på bibliotekerne.

PLEJEPLANER ISSN 00901-5175
Af plejeplaner som omtales i teksten kan nævnes følgende eksempler:

Plejeplan for Ejby Ådal
Plejeplan for Rusland-fredningen
Plejeplan for Tegners Museumspark
Plejeplan for fortidsminder i Helsinge kommune
Plejeplan for vandhuller i Ejby Ådal, Bramsnæs kommune

Planlægningsrapporter ISSN 0902-4557
Nr. 35: Søer og moser. Nr. 38: Vandløb. Nr. 46: Strandenge. Nr. 47: Naturskove. Nr. 51: Heder. Nr. 52: Overdrev.

Meddelelser ISSN 0107-7821
I Hovedstadsrådets serie af Meddelelser henvises i teksten til følgende numre:

Meddelelser nr. 14 og 20, Større fredninger.
Meddelelser nr. 24, Landskabet fortæller historie.

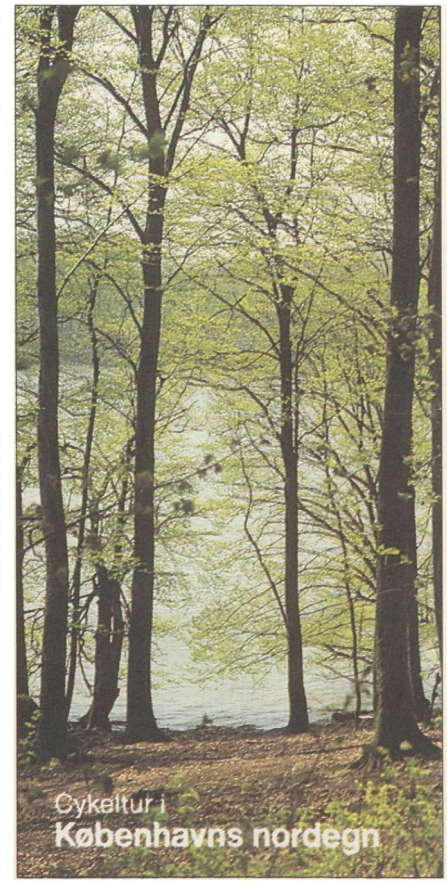

Tag cyklen med S-toget!

I to foldere beskrives en cykeltur på tværs af de grønne kiler – fra Strandparken i syd til Dyrehaven i nord. Turen kan startes eller sluttes ved S-togsstationer på ruten. Folderen blev udgivet, da det blev muligt at få cyklen med S-toget om søndagen.

Allerød Sortemose **8**
Bramsnæs Vig **17**
Børstingerød Mose **7**
Dyrehaven **9**
Ejby Ådal/Ejby **17**
Ellemosen **2**
Gl. Lejre **20**
Gundsømagle Sø **13**
Hedeland **22**
Jægerspris Nordskov **4**
Kalvebodkilen **25**
Kedelsø-Langsø Ådal **5**
Krogenlund Mose **6**
Kyndeløse, Nr. Hyllinge og Jenslev **16**
Køge Bugt Strandpark **24**
Ledreborg Slot **19**
Ramsø Ådal **21**
Rusland-fredningen **3**
Saltholm **26**
Selsø Sø **15**
Skuldelev Ås **14**
Tryggevælde Ådal **27**
Uglestrup Mose **18**
Utterslev Mose **10**
Vallensbæk Mose **23**
Vasby Mose **12**
Vestamager **25**
Vestskoven **11**
Vieholmgård **1**
Villingebæk **3**

NSJ 5o.26
lokalsamling
5o.26 Natur og mennesker
ex. 88o8-1

MEDDELELSER NR.27
December 1987
(særnummer)

»Natur og mennesker« handler om forvaltning af naturen i hovedstadsregionen.

Naturområder skal beskyttes og plejes for at sikre levesteder for regionens plante- og dyreliv. Samtidig skal der skabes mulighed for at regionens befolkning kan færdes i naturområderne under hensyntagen til plante- og dyrelivet.

Naturen i hovedstadsregionen er mere trængt end andre steder i landet. Det viser Hovedstadsrådets registreringer og overvågning gennem flere år. Mange værdifulde områder plejes derfor allerede nu. Andre naturområder skal sikres gennem fredning. I udvalgte naturområder skal kortborde og foldere fortælle besøgende om oplevelsesmulighederne.

Nær storbyen – i de »grønne kiler« – er ydet støtte til arealopkøb for at sikre friluftsmuligheder tæt ved bopælen.

Altsammen som led i den naturforvaltning og fredningsplanlægning, der varetages af Hovedstadsrådet.

Hovedstadsrådet består af 37 medlemmer, der er indirekte valgt blandt medlemmer af hovedstadsregionens amtsråd og kommunalbestyrelser.

Meddelelser nr. 27 er udarbejdet af Hovedstadsrådets forvaltning i samarbejde med redaktør Knud Bidstrup og Inger Marie Vinnize.

MEDDELELSER NR. 27 ISSN 0107-7821

Udgiver . . . . . Hovedstadsrådet
Redaktion . . . . . Knud Bidstrup og Inger Marie Vinnize (ansvh.)

Oplag 15.000
Sats . . . . . thiagraf
Reproduktion . . . . . HighTech Repro
Tryk . . . . . Fairprint

HOVEDSTADSRÅDET
Toftegårds Plads
Gl. Køge Landevej 3
DK-2500 Valby
Tlf. 01 44 11 22

FOTO: STEN MOESLUND, EJBY ÅDAL